

Historický exkurz

Počiatky osídlenia Ameriky - predkolumbovské obdobie

Všetci pôvodní obyvatelia Ameriky majú ázijský pôvod. Pre odlišnosti v ich vzhľade sa predpokladá, že prišli z rôznych oblastí.

Dnes je všeobecne prijímaná teória ich prechodu na kontinent v mieste dnešného Beringovho prielivu, počas poslednej doby ľadovej, v ktorej poklesla morská hladina o 85 metrov a obnažila tak 1600 kilometrov široký pruh kontinentálneho šelfu (tzv. "Beringia"), čím vytvorila pevninské spojenie s Áziou. Došlo k tomu postupne približne pred 40.000 rokmi (niekde sa uvádza aj iný údaj, napríklad 25.000 p.n.l). Túto teóriu ako prvý formuloval český antropolog Aleš Hrdlička. Rovnakou cestou neskôr nasledovali ďalšie 2 migračné vlny a postupne tak zaľudnili celý kontinent.

Teda v čase "objavenia" Ameriky (1492) Európanmi, už bolo celé jej územie súvisle (aj keď riedko) osídlené. Južné oblasti kontinentu boli osídlené pravdepodobne okolo roku 9.000 pred Kristom.

Domorodé spoločenstvá sa vyznačovali značnými jazykovými diferenciáciami a ani v úrovni materiálnej kultúry netvorili kompaktný celok.

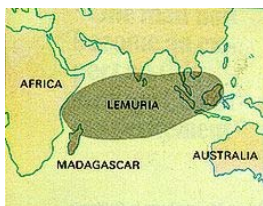
Naše poznanie predkolumbovských kultúr Ameriky väčšinou vychádza z archeologických nálezov a výrazne ho limituje neexistencia písomných pamiatok (hieroglyfické písmo vytvorili len najvyspelejšie civilizácie Mayov, Aztékov a Zapotékov - z ich písomných záznamov sa však zachovali len nepatrné zlomky).

Lemúria a Atlantída

Existujú však aj iné teórie, podľa kt. pôvod obyvateľov Ameriky je v Egypte (antropológ Grafton Elliot Smith). Mormoni dodnes zastávajú názor, že ide o potomkov stratených desiatich izraelských kmeňov.

Podľa iných ide o potomkov obyvateľov Atlantídy, Lemurie alebo inak nazývanej krajiny Mu.

Lemúria bola údajne vôbec prvým krajom sveta, akousi rajskou záhradou, a niektorí bádatelia ju považujú za „druhú Atlantídu“, o ktorej sa vraví, že existovala na západ od Južnej Ameriky niekde v Pacifiku alebo pri Austrálii, ktorú považujú niektorí za pôvodne oveľa väčšie súostrovie než dnes - vyvýšeninu kedysi rozsiahlejšieho komplexu pevniny a ostrovov. **Obyvatelia Lemúrie** boli údajne zameraní na poéziu, literatúru, telepatiu, meditáciu, zatiaľ čo **Atlantídania** skôr na technológiu.

Atlantída bola osídlená z Lemúrie. Nejedna skutočnosť uvedená v **Platónovej rozprave Critias** potvrdzuje tropickú povahu opísanej Atlantídy. Ďalej nesmieme zabudnúť ani na poslednú dobu ľadovú, ktorá sa skončila približne v čase zániku

Atlantídy, teda asi pred dvanásttisíc rokmi. V dobe ľadovej bolo počasie v oblastiach viac na sever či juh studenšie než dnes. Topenie ľadov mohlo aktivovať i rôzne geologické transformácie.

Dodnes nie je isté, či Atlantída, ktorú opísal Platón, naozaj existovala. Geológovia však tvrdia, že krajina Mu skutočne existovala a dokážu dokonca ukázať na mapách, v ktorej oblasti Zeme. Napriek tomu o Mu vieme podstatne menej ako o Atlantíde. Buď je to preto, že táto krajina nenašla druhého Platóna, čo by ju opísal, alebo si jej obyvatelia lepšie strážili svoje tajomstvo. Možno to však bolo tak dávno (čo je hádam pravdepodobnejšie), že pamäť ľudstva tam jednoducho nesiahala... ☺

Neagrárne a agrárne spoločenstvá (typy najstarších spoločenstiev na Americkom kontinente)

- Na najnižšom stupni spoločenského vývoja stáli **neagrárne spoločenstvá**, ktoré obývali asi **1/3 amerického územia**. V ich obžive prevládal (podľa prírodných podmienok) lov, rybolov a zber plodov. Najväčšie skupiny súvisle obývali územie dnešnej Argentíny a Uruguaja (viazané boli predovšetkým na pampy), menšie zasahovali aj do severného Mexika (Prérijní Indiáni) a ostrovčeky ich výskytu boli aj v dnešnej Brazílii.
- Približne **2/3 územia** obývali príslušníci **agrárnej kultúry**. Na rozdiel od kočovných zberačov a lovcov žili poľnohospodári usadlí a budovali si trvalé sídla. Vzhľadom na spôsob obživy bola v ich oblastiach hustota obyvateľstva vyššia, výrazná najmä v oblastiach s úrodnou pôdou (napr. na Haiti). V porovnaní s Európou sa jednalo o spoločnosti značne technologicky zaostané - pri obrábaní pôdy sa nepoužívali ťažné zvieratá, domorodci nespracovával železo (iba kovy s nižšou teplotou topenia: cín, meď, striebro, zlato a pod), nepoznali bicykle ani plachty. Indiánski poľnohospodári spravidla vypaľovali menšie plochy v lesoch, ktoré po 2-3 rokoch hospodárenia stratili úrodnosť a boli preto zanechané (po ďalších 10-20 rokoch sa les obnovil).

Náboženstvom väčšiny neagrárnych aj agrárnych indiánskych kultúr bol Animizmus (Z lat. anima, duša) viera, že človek má samostatnú dušu, ktorá stojí mimo každodennú skúsenosť a mimo hmotný svet. Z viery v dušu vznikla viera v duchov a duchovné bytosti. Tieto predstavy viedli k polyteizmu, ktorý neskôr vyústil až v monoteizmus. Pravekí ľudia prostredníctvom tohto náboženstva nadväzovali kontakt so silami i duchmi prírody a vesmíru. Týka sa uctievania niektorých zvierat (napr. bizónov) a rastlín. Animisti veria v nesmrtnosť duše, preteľovanie. Animizmus je príznačný pre rodovú spoločnosť, jeho prvky možno nájsť vo všetkých súčasných náboženstvách.) a uctievanie personifikovaných prírodných síl, prípadne totemizmus (založený na predstave, že nejaká skupina ľudí (rodina, rod, kmeň atď.) súvisí s nejakým spoločným pra-predkom, ktorý je symbolizovaný totemom.).

Len v niekoľkých prípadoch dosiahli agrárne spoločenstvá vyššiu civilizačnú úroveň. Išlo o veľké domorodé civilizácie Strednej Ameriky a Ánd, kt. mali štruktúrovaný sociálny systém spojený s existenciou miest a s rannými formami otrokárskeho štátu (mestské štáty, veľké domorodé ríše, kmeňové zväzy). Indiánske štáty zaberali len pätinu územia Ameriky, žilo v nich ale až 75% ich obyvateľov. Vedľa vyspelejších foriem hospodárstva pre nich boli charakteristické komplexné polyteistické náboženské predstavy spojené so zložitými obradmi a budovaním monumentálnej architektúry. Pozoruhodné boli ich znalosti astronómie a matematiky. (viac nižšie)

Oblasť južnej Ameriky

Zmiešané oblasti

Oblasti medzi Mezoamerikou a oblasťou And boli pod vplyvom tamajších civilizácií, bola tu vysoká hustota obyvateľstva, rozvinutý obchod, spracovanie kovov a hrnčiarstvo. Poľnohospodárstvo bolo založené na pestovaní manioku. Vyspelosť mezoamerických a andských kultúr však tieto oblasti nedosiahli. Napriek tomu tu bol rad významných oblastí a kultúr, napríklad Taironovia, Sinu, Muiskovia, Kimbajovia, Kalimovia alebo Tolimovia. Napríklad Taironská oblasť na severe dnešnej Kolumbie v pohorí Sierra Nevada de Santa Marta zahŕňala cez 200 miest s kamennými budovami. Boli tu aj kamenné cesty a centrum ťažby zlata.

Taironský zlatý predmet

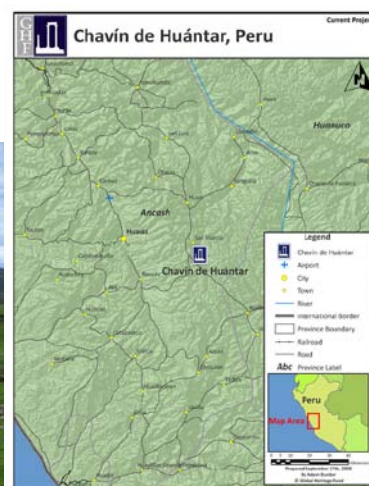
Andy

Pre najrozvinutejšie kultúry v andskej oblasti boli typické veľké ríše a časté vojny. Historicky sú dnes rozdelené do troch období (horizontov) podľa prevládajúceho umeleckého vplyvu a dvoch prechodných období, kedy bola oblasť kultúrne roztrieštená. Ich poznanie komplikuje absencia písma. Typické prvky tunajších kultúr sú závlahové poľnohospodárstvo, monumentálna architektúra, vyspelé spracovanie kovov, keramiky a textilu.

Predinksá kultúra Chavin (čavín)

K najstarším a najvyspelejším kultúram v oblasti patril Chavín (nebola však jediná – boli aj napr. kultúry Wankarani a Chiripa), ktorého existencia je datovaná približne 900-200 r. p. n. l. (niektoré zdroje uvádzajú 1500-400 r.p.n.l.), a vrchol rozkvetu dosiahla okolo roku 400 pred Kr. Územne ju možno vymedziť do oblasti údolia Mosna, v mieste sútoku riek Mosna a Huachecsa. Je to územie vo výške 3150 metrov nad morom.

Najznámejšie nálezisko tejto kultúry je Chavín de Huantar (čavín de huantár), ktoré bolo pravdepodobne vybudované okolo r. 900 p. n. l., na frekventovanej obchodnej trase na východnom svahu And. Mesto bolo z kameňa a nepálených tehál. Nachádzali sa tu akvadukty, kanalizácia a terasovité polia, uľahčujúce poľnohospodárstvo v andskom prostredí charakteristickým nedostatkom pôdy. Vyspelé bolo spracovanie textilu, keramiky a zlata.

Náboženstvo bolo centralizované a malo podobu teokracie. Významné je napríklad "usmievajúce sa božstvo" s atribútmi mačkovitej šelmy a hada, ktorého pravé meno nepoznáme alebo aj Boh so žezlami. Pravdepodobne sa jednalo o lovcov lebiek. Zaujímavosťou je, pravdepodobne z rituálnych dôvodov vybudovaný dômyselný kanalizačný systém pod hlavným chrámom, ktorý mal v chráme vytvárať pôsobivé zvukové efekty. Samotný Chavín už však nadväzuje na iné staršie kultúry (napr. Kotosh alebo Shillacoto) a pravdepodobne mal kontakty s Mezoamerikou. Vplyv Chavínskej kultúry sa prejavoval až do doby Inkov.

Na náhornej plošine v severnom Peru vzniklo okolo roku 100 p.n.l. obradné centrum Chavín de Huántar (čavín de huantár), do ktorého sa schádzali pútnici zo širokého okolia. Klaňali sa tu božstvám so zvieracími črtami, ako bol jaguár, kajman alebo had.

Kajman

Jaguár Americký

Jaguár

Po úpadku Chavínu nasledovalo skoré prechodné obdobie (200 pred n.l. až 700 n.l.), keď sa oblasť rozpadla na rad miestnych, vzájomne súperiacich útvarov (señoríos), formujúcich sa ešte v čase existencie Chavínu, z ktorých známejšie sú dnes kultúry Moche, Nazca, Paracas, Lima, Vicus alebo Pucara.

Močikovia

Najvýznamnejšou kultúrou raného intermediálneho obdobia boli Močikovia, ktorých kultúra s centrom v Moche je datovaná do obdobia 100 pred n.l. do 700 n.l. Išlo už o silne organizovanú, stratifikovanú a výbojnú spoločnosť.

Vyspelá je Močinská maľovaná keramika (časté sú sošky zmrzačených ľudí či spútaných väzňov a zajatcov, alebo erotické motívy - huacas pornografikov), spracovanie kovov a textílií. Rozvinutá bola tiež chirurgia – používali trepanáciu lebiek (Trepanácia je chirurgický zákrok, počas ktorého dochádza k prerazeniu lebky a vytvorenie otvoru v nej. Obdobie rozkvetu trepanáciou patrí do neskej doby kamennej. Zákrok bol pravdepodobne používaný na liečbu bolesti hlavy, zlomenín lebky a niektorých duševných chorôb na celom svete. Obzvlášť populárna bola trepanácia v starovekom Peru, kde sa našli lebky, ktoré mali až päť otvorov po trepanácii. Aj na našom území bolo nájdených niekoľko desiatok lebiek s trepanačnými otvormi. Podľa u nás nájdeného materiálu dosahovali naši predkovia v trepanovaní vynikajúce výsledky - prežilo cca 80% pacientov. Niektoré primitívne kmene trepanáciu vykonávajú dodnes. Metódou pokusu a omylu sa naši predkovia naučili vyvrtávať otvor do lebečnej kosti, bez toho aby poranili tzv. tvrdú plenu, ktorá chráni mozog. Až do doby bronzovej sa zákrok vykonával kamennými nástrojmi a bez analgézie (potláčanie bolesti). Nešlo však o brutálny zákrok, pretože prenikanie do lebečnej kosti, mozgovej plienky a mozgu neboli. V dobe kamennej prežilo zákrok približne 30% trepanovaných. V Rímskej ríši a v stredoveku sa k trepanácii používali rôzne kovové nástroje, tzv. trepanačné nástroje. V roku 1320 ju slávny francúzsky lekár Mondeville odporúčal už len v troch prípadoch: ak chcel lekár vydesiť prítomných a aby dosiahol vyšší honorár alebo aby nemal zlú povesť. Na nebezpečnosť a zbytočnosť trepanácie začal poukazovať hlavne P.J. Desaults a ojedleho pribudli aj mnohí ďalší. Napr. nemecký chirurg Dieffenbach o trepanácii napísal "*Vo väčšine prípadov je to bezpečný prostriedok, ako chorého priviesť na onen svet*". Trepanácie pretrvali až do konca 19. storočia, kedy Harvey Cushing položil základy modernej vedeckej neurochirurgie.).

Ústredným bodom náboženstva bolo uctievanie Mesiaca.

Pyramída slnka, postavená v Moche (južne od Trujillo (truchíjo)) z nepálených tehál a dodnes čiastočne zachovaná, je s dĺžkou najmenej 350 metrov a výškou 40 metrov najväčšou stavbou svojho druhu na kontinente. Významným pozostatkom Močikov je nález kompletnej hrobky tzv. pána zo Sipan v roku 1987, radený medzi najvýznamnejšie archeologické nálezy v oblasti.

Časté sú výjavy postáv, ktoré žuvajú koku.

To že **koka** nie je rastlina 20. storočia svedčí nález listov koky z Huaca-Prieta (2500 - 1800 pred n.l.) v Peru. V týchto dávno minulých rokoch ju užívali Indiáni ako potravu, šamani využívali jej halucigéne účinky pri rituáloch. Pre Európanov bola táto rastlina neznáma. V 16. storočí prichádzajú na pôdu nového kontinentu prví prisťahovalci. Nepretečie veľa vody a spoznajú príjemné účinky koky. Až v roku 1783 Lamarck určuje príslušnosť k čeľadi Erythroxylaceae z rodu Erythroxylum.

Albert Nieman v rokoch 1858-60 získava z koky látku známu ako kokaín ($C_{17}H_{21}NO_4$). Aj keď tento produkt poznali dávno za veľkou mláku. Šíri sa prekvapujúco rýchlo, ale nie vo forme ako ju poznáme dnes. Chemik a obchodník Angelo Mariani v 1863 uvádza na trh víno na báze koky. Analýzy zachovaných fliaš ukázali koncentráciu 35-70 mg kokaínu na jeden pohárík (predstavuje to jednu dnešnú dávku). Úspech vína bol veľký. Holdovali mu osobnosti ako Jules Verne, Zola, Ibsen, Thomas Edison, britská kráľovná Viktória a ďalšie zvučné mená. Na rad prišiel likér s väčšou koncentráciou kokaínu a čaj. Časom sa Marianiho víno dostáva do Ameriky kde sa mu dostáva veľkému úspechu ako v Európe.

John Slythem Pamberton v 1886 dáva na trh sirup obsahujúci kokaín, kofeín a extrakt z orechov kola spolu s vodou a kyslíčnikom uhličitým. Zrodila sa Coca-Cola. Až do roku 1904 obsahoval tento nápoj výťažky z listov koka keru. Po tomto roku kokaín síce zmizol z nápoja, no meno zostalo...

Po veľkom rozmachu kokaínu sa začína verejná rozprava o jej užitočných a škodlivých účinkoch. V prospech kokaínu hovorí využitie v zdravotníctve ako lieky na utlmenie bolesti a proti depresii atď. Začiatkom 20. storočia je kokaín zakázaný čo dáva podnet pre zrod čierneho trhu. Kokové farmárčenie nachádza úrodnú pôdu v Bolívii, Peru a Kolumbii. Užívala sa vo vyšších sociálnych vrstvách a neskôr aj na ulici. Stáva sa najobľúbenejšou drogou po marihuane.

Dnes ho kúpíte "len" ako prášok. Ostrovčeky pestovania kokaínu existujú v Bolívii kde sa smie pestovať nad 1500m nad morom. V tejto výške sú na ňu odkázaní a konzumujú ju namiesto kukurice, pšenice a pod. Totiž v tejto nadmorskej výške hustne krv (čo dosť znepriemňuje pobyt v horách) a konzumáciou koky (nie je to to isté ako kokaín) problémy miznú.

Koka (rastlina) obsahuje mizivé percento drogy ktoré vôbec neškodí ľudskému organizmu, ale taktiež (a málokto to vie) výživné látky vlákninu, vápnik, fosfor, železo, vitamíny atď. Užitím 100 g koky denne je zabezpečený prísun potrebných výživných látok. Ak by bola geneticky upravená (neobsahovala by kokaín) napomohlo by to s problémom získavania hodnotnej stravy pre našu preľudnenú planétu.

Rastlina, resp. krovina (ker) Koka patrí medzi dvojlisté rastliny, ktorým sa úspešné darí len v trópoch. Rastie predovšetkým na humusovej pôde bohatej na minerály v Južnej Amerike. Jej maximálna výška je 5 metrov, z pravidla sa však necháva vyrásť do max. výšky 2-3 m.

Z chemického hľadiska je kokaín alkaloidom. Pod alkaloidmi rozumieme prírodné, dusíkové, alkalicky reagujúce produkty rastlinného pôvodu. Do medicínskej praxe bol kokaín aplikovaný už dávno. V roku 1884 ho používal viedenský lekár Karl Koller v odbore očné lekárstvo ako lokálne anestetikum, predpripravené jeho kolegom a priateľom Sigmundom Freudom. V súčasnosti bol kokaín ako lokálne anestetikum nahradený látkami ako Procain (Novocain), výrazne na tento účel vylepšenými látkami.

Víťazný postup kokaínu, v tom čase ešte ako legálnej drogy, nastal v Európe po prvej svetovej vojne a svoj vrchol dosiahol v tzv. zlatých dvadsiatych rokoch. Droga bola rozšírená prakticky všade. Zo začiatku nebolo návykové nebezpečenstvo tejto drogy známe, závislosť sa pripisovala skôr slabému charakteru a vôli jednotlivca, nie kokaínu. Predovšetkým v umeleckej branži, kreatívnych a manažérskych povolaniach je droga rozšírená aj dnes. Príkladom je odsúdenie populárneho muzikanta, Konstantia Weckera pre užívanie kokaínu.

Podľa starej legendy mala byť rastlina darčekom od boha slnka ľuďom pri zakladaní ríše Inkov, aby nasýtila hladných, dodala silu unaveným a vyčerpaným a zúfalcom mala pomôcť zabudnúť na ich trápenie. Vládovia Inkov ho používali ako symbol kráľov a bol používaný aj pri mnohých náboženských ceremóniách.

Jej domovom sú Peru a Bolívia, medzičasom sa však udomácnila aj iných krajinách a kultivácie sa jej dostalo predovšetkým v Južnej Amerike. Svoje meno dostala rastlina po pôvodných obyvateľoch Kolumbie, kmeňa Aymara, v ktorých jazyku „Koka“ znamenal strom.

Pôvodní obyvatelia užívali kokaín žuvaním koka listov. Dokonca i dnes sa je žuvanie koka listov – predovšetkým medzi indiánmi – značne rozšírené. **Vďaka listom sa tlmi pocit hladu a zvyšuje telesná i duševná výkonnosť.** Ťažké životné podmienky sa stávajú užívaním koka listov znesiteľnejšími.

Už pred dobytím veľkých častí Južnej Ameriky bol známy pôžitok z kokaínových listov. Keď sa v roku 1533 vydal dobyvateľ Francisco do vnútrozemia Peru, sprevádzala ho táto droga počas celej cesty. Podľa starej legendy mala byť rastlina darčekom od boha slnka ľuďom pri zakladaní ríše Inkov, aby nasýtila hladných, dodala silu unaveným a vyčerpaným a zúfalcom mala pomôcť zabudnúť na ich trápenie. Čoskoro po podrobení boli pôvodní obyvatelia nútení pracovať na panskom, neľudské podmienky tlmili žuvaním špeciálne pripravených koka listov. Tým sa žuvanie koka listov veľmi rýchlo šírilo do veľkých regiónov. Veľmi rýchlo sa rozšíril presvedčenie, že „táto rastlina je natoľko výživná a posilňujúca, že indiáni pracujú celý deň bez toho, aby potrebovali niečo navyše“.

Španielski dobyvatelia priniesli drogu pomerne rýchlo do Európy. Tento životný elixír, ako sa droga následne pomenovala, sa rozšírila veľmi rýchlo a poprední vedci ju dokonca odporúčali ako výživový doplnok, resp. náhradu. Dokonca pápež Leo XIII (1878 – 1903) vyslovil oficiálne uznanie kokaínovému vínu.

Škodlivé účinky kokaínu boli dlhý čas podceňované. V roku 1853 napísal anglický lekár H.A. Wendel: Koka listy obsahujú určitú výživovú hodnotu, podmienenú ich obsahom uhličitanov (karbonátov) a dusičnanov (nitrátov) a preto sú porovnateľné s požívatinami ako káva alebo čaj. Prvé zmienky o medicínskom použití kokaínu pochádzajú z roku 1859, keď

taliansky neurológ Paolo Montegazza odporúčal listy koky ako liek na radu nešvárov: bolesti zubov, problémy s trávením alebo neurasténia (patologické vyčerpanie).

Otec psychoanalýzy, Sigmund Freud videl v kokaíne liečivý prostriedok pri psychických ochoreniach, no používal ho aj ako prostriedok proti bolesti. Mnohopočetné pokusy ho priviedli k falošnému poznaniu, že kokaín sice môže slúžiť ako náhrada morfia, nevedie však k závislosti.

Veľkým pokrokom v medicíne bolo implementovanie kokaínu ako lokálneho anestetika, o ktorý sa zaslúžil Karl Koller. Menšie zákroky tak mohli byť prevedené bez potrebnej a v tom čase riskantnej plnej narkózy. V roku 1885 boli vykonané prvé extrakcie zákalu v oku za pomoci lokálnej anestézie realizovanej prostredníctvom kokaínu.

Tak ako to bolo pri mnohých vynálezoch a objavoch, aj tu preukázala armáda záujem na využití kokaínu. Theodor Aschenbrand, lekár bayerskej armády podal v roku 1883 svojim vojakom kokaín vyrobený firmou Fa. Merck. Výsledky odhodlanosti a vôle zranených a vyčerpaných vojakov boli pritom obdivuhodné. Je podivuhodné, že armáda už následne širšie použitie kokaínu neuskutočnila.

Malá štatistika

Kokaín hrá dôležitú úlohu na ilegálnom drogovom trhu. Odhaduje sa, že v krajinách ako Kolumbia, Peru a Bolívia, ktoré sa považujú za hlavných výrobcov tejto drogy sa ročne vyrobí 550 ton kokaínu. Ak zoberieme do úvahy trhovú hodnotu približne 2000 Sk za gram (táto hodnota môže značne kolísať), hovoríme o hodnote viac ako bilión korún!

Bolo poukázané na to, že celosvetový obrat z drog vynáša ročne cca 40 biliónov SK. Len v Nemecku je cca 50.000 ľudí závislých na kokaíne z asi 150 tisíc ľudí závislých od nejakej drogy.

Problémom „drogy“ však netrpia len krajiny konzumentov, v krajinách ako Kolumbia, Peru alebo Bolívia nemá štát v dôsledku silnej kokaínovej mafie žiadnu šancu na zabránenie výroby a distribúcie. Obchod s drogami ovládajú militantné skupiny, ktoré sa zmocnili obchodu s kokaínom za použitia násillia, teroru a početných vražd. Len od začiatku roku 2001 do mája 2001 bolo zabitých 5000 ľudí, v posledných rokoch bolo len v Kolumbii zavraždených 100.000 ľudí v spojitosti s touto drogou.

Mnoho ľudí zo súdov, štátnej správy, politiky, polície i vojska sú sami zapojení do kokaínovej mafie. To isté platí aj pre Mexiko, ako tranzitnú krajinu do USA. Renomovaný berlínsky publicista a expert na drogy Berndt Georg Thamm odhaduje, že cca 50% zo všetkých peňazí získaných kriminálnou činnosťou pochádzajú z obchodu s drogami.

Kokaín a Crack

Kokaín je droga, ktorá sa získava z vysušených listov rastliny koka (botanicky nazývaná Erythoxylum), dá sa však vyrábať aj plne synteticky. Táto droga pomáha človeku byť telesne výkonnejším a duševne triezvejším. Užíva sa šňupaním, jedením, pichaním do žily alebo cez sliznicu. Najúčinnnejšou formou je injekčná forma.

Hlavným nebezpečenstvom tejto drogy je to, že užívateľ sa na nej stáva veľmi rýchlo závislým. Jej užívanie sprevádzajú dlhodobé ťažké zdravotné následky ako poruchy rytmu srdca, srdcový infarkt, problémy s dýchaním alebo psychické problémy.

Ešte nebezpečnejší ako kokaín je crack. Základom je kokaín, prevarený s práškom na pečenie. Táto droga môže stať už po prvom užití vyvolať závislosť a v niektorých veľkých mestách, predovšetkým v USA sa stala veľkým problémom. Na Slovensku sú tieto látky zakázané.

Kokaín sa medzi užívateľmi označuje aj ako „Charly, Coke, Koks, hviezdy prach, sneh, snow alebo biely prášok. Vločkovitý, biely prášok sa s pomocou bankovky alebo slamky nasaje do nosa, kde sa do organizmu vstrebe pomocou nosnej sliznice. Euforický efekt sa dostavuje už po pár minútach. Môže sa však miešať aj do nápojov alebo fajčiť v cigarete.

Účinky

Kokaín zabraňuje odbúravaniu telu vlastný hormón adrenalín. Výsledkom je zvýšenie frekvencie srdca a krvného tlaku. Dochádza k brzdeniu receptorov bolesti, následkom čoho je tlmený pocit bolesti. Citlivosť na teplo, chlad a tlak je silne ovplyvnená.

Čo pociťuje človek v drogovom opojení?

- Veľmi rýchla a intenzívna euforická nálada

- Často veľmi silný pocit, nutkanie urobiť nejaký čin
- Potláča sa pocit spánku
- Zvýšená potreba sexu
- Zvýšená telesná schopnosť
- Potlačenie pocitu hladu
- Následne už len jemné eufórie
- Neskôr výrazné pocity strachu, často sprevádzané depresiou

Silnejšia výrečnosť, znížená sebakritika a preceňovanie samého seba, ktoré sa dá prirovnať k stavu opitosti. Avšak ako náhle odpadne stav opojenia (po niekoľkých hodinách) nasledujú depresie, mrzutosť a ospalosť. Tento stav má za následok, že užívateľ kokaínu opäť pociťuje potrebu užiť kokaín, aby sa dostal z tohto stavu. Začína sa nebezpečný bludný kruh.

Symptómy a nebezpečenstvá

Otrava sa môže dostať buď predávkovaním alebo ak ide o príliš „čistý“, čiže nadmieru výdatný kokaín, na ktorý nie je užívateľ zvyknutý. Ďalším prípadom sú osoby, ktoré používajú na pašovanie kokaínu svoje vlastné telo, kedy naplnia kondómy kokaínom a zhltnutím ich dostanú do žalúdka. V prípade poškodenia kondómu v tráviacom trakte sa v priebehu krátkeho času dostane do tela veľké množstvo tejto látky.

Rozlišujeme tri formy kokaínovej intoxikácie:

- Kokaínový šok
- Akútna otrava kokaínom
- Chronická kokaínová závislosť

Kokaínový šok

U precitlivenejších ľudí môže byť vyvolaný už malou dávkou. Symptómy: pomalý pulz a extrémna bledosť. Kvôli bradykardii je v podstate označenie „šok“ neadekvátne.

Akútna otrava kokaínom

Klinický obraz môže byť v tomto prípade veľmi variabilný. V popredí stoja zmeny vedomia. Môžu sa vyskytnúť euforické i schizoidné stavy vzrušenia ale aj bezvedomie vedúce až do kómy. Často sa stáva, že pacient má pocit, že mu pod kožou bežia malé zvieratká. Pri vyšších dávkach dochádza k stavom nepokoja, triašky a mydriáze.

Zo začiatku dochádza k centrálnej stimulácii sprevádzanej bolesťami hlavy. Stupňuje sa nevoľnosť a pohyby sú krčovité. Stúpa teplota tela, frekvencia pulzu, krvný tlak a dýchanie. Kardio účinkami kokaínu môže byť vyvolané životunebezpečné poruchy rytmu, angina pectoris i srdcový infarkt.

Pri vyšších dávkach nastáva strata vedomia až kóma. Reflexy sú vystupňované, zvyšuje sa riziko záchvatu. Dýchanie je plytké a nepravidelné. Pulz a tlak sú silne zvýšené. Teplota môže vystúpiť až na 42 °C. Kardio – šok a zlyhanie krvného obehu nie sú vylúčené.

Krátkodobé následky pravidelného užívania kokaínu môžu byť:

- Častá únava, nechúť, absencia motivácie
- Problémy s vyjadrovaním sa
- Problémy s videním
- Poškodenie sliznice nosa a nosovej priehradky
- Bolesť na prsiach
- Psychické zmeny
- Stavy závislosti.

Chronická kokaínová závislosť

Postupom času stráca kokaín prijímaný šnupaním svoj účinok a drogová závislosť siahajú po ihle alebo inej látke. „Kto si raz kokaín pichol, už ho nikdy nebude šnupať“, vravia postihnutí.

Chronické užívanie kokaínu vedie k mnohým ťažkým vedľajším účinkom:

- Veľmi často dochádza k poruche videnia
 - Často dochádza k rade neurologických porúch
 - Riziko mozgovej porážky sa rapídne zvyšuje, často vyvolanej krvácaním do mozgu
 - Ťažké psychické zmeny, často vedúce k paranoji a psychóze
 - Všeobecná nechúť
 - Prejavy závislosti
 - Impotencia sprevádzaná so sexuálnou „nechuťou“
 - Poleptanie sliznice
 - Poškodenia pečene
 - Telesný úpadok, znížená obranyschopnosť
-

Dodnes sa nevie prečo Tajomná predinksá civilizácia Močikov zanikla.

Močická figurálna keramika

Ich pôvod zostáva zahalený tajomstvom. Nikto netuší, ako ich civilizácia skončila a prečo. Na severnom pobreží Peru vytvorili v prvých šiestich storočiach nášho letopočtu obdivuhodnú kultúru. Najväčšími stavbami boli stupňovité pyramídy z nepálených tehál. V náboženstve prevládal **kult posvätných zvierat**. Vysokú úroveň malo umelecké spracovanie kovov, hrnčiarstvo, tkáčstvo a rezbárstvo.

Koncom roku 2000 p. n. l. sa vo vysokohorských oblastiach dnešného Peru a Čile usadil ľud, ktorý položil základy takzvaným andským civilizáciám a vybudoval tu prvé sídliska.

Krutosť rituálov Močickej kultúry sa vysvetľuje tým, že posolstvo muselo byť dobre pochopené a muselo umožniť ideologickú nadvládu elity. **Ľud musí mať strach, aby bol dokonale podrobený.** Preto miesta, kde sa vykonávali ľudské obete, neboli viditeľné pre dav. Ten mohol len vidieť pohár krvi z ľudských obetí. Najnovšie analýzy DNA ukazujú, že u Močikov vládcovia aj obete patrili do rovnakej veľmi uzavretej etnickej skupiny. Obetami teda neboli cudzinci, ale sami Močikovia. To podporuje hypotézu o rýdzo rituálnych obetiach.

U Močikov je spoločnosť teokratická, zatiaľ čo u Inkov je občianska.

Predkolumbovský pes - je rovnako čudný ako Močikovia a odporuje všetkým zaužívaným predstavám o psoch: je plešatý, čierny, horúci a najradšej leží na slnku. Močikovia ho preto mali veľmi radi - používali ho ako ohrievač na reumatické miesta. Španielski dobyvatelia tohto tvora takmer vyhubili, pretože im pripadal škaredý. Ich jediným vysvetlením bolo obvinenie, že "je to sám satan". V súčasnej dobe sa mu ale darí lepšie: je oficiálnym maskotom každých Močických vykopávok.

Magdalena de Cao - dnešní Močikovia bez kvapky európskej krvi sú si podobní - spoznáte ich podľa šibalského úsmevu, ako keby so svojimi krvilačnými predkami nemali nič spoločné. Zaujímavé je, že vyzerajú ako by z oka vypadli soškám 1500 rokov starým.

Paracas

Kultúra Paracas je pomenovaná podľa rovnomenného polostrova na peruánskom pobreží (často je považovaná za súčasť kultúry Nazca). Datované do obdobia 650 pred n.l. až 150 n.l. a vznikali vplyvom Chavínu. Známe sú najmä tunajšie pohrebisko obsahujúce múmie vo "fetálnej polohe" (skrčenci, poloha C) zabalené do perfektne zachovaných bohato zdobených látok. Častá je u nich deformácia a trepanáciou lebiek.

Nazca

Prevažujúca kultúra prechodného obdobia na južnom pobreží je nazývaná kultúra Nazca. Je datovaná do obdobia 370 pred n.l. až 450 n.l. Veľa umeleckých motívov je inšpirované kultúrou Paracas. Bol tu pravdepodobne kult trofejných hláv a bolo nájdené množstvo trepanovaných lebiek. Verejné stavby tu boli stavané z nepálených tehál, preto nie je po nazcanskej kultúre príliš architektonických pamiatok a jej najznámejší pozostatok sú Geoglyfy na planine Nazca.

Zobrazenie kolibríka, letecký snímku. Dnes v zozname svetového dedičstva UNESCO

Jedna z najväčších archeologických záhad, obrazce a línie na planine Nazca, sa nachádza v Peru, 440 kilometrov južne od Limy, medzi Tichým oceánom a Andami. Už v 17. storočí spomínajú španielski kronikári cesty, ktoré nikam nevedú. Začiatkom 20. storočia sem prichádzajú prví archeológovia, ale svetu túto záhadu predstavil až v roku 1941 americký vedec Paul Kosok. Geoglyfy pri meste Nazca sú od roku 1994 zapísané na zozname svetového kultúrneho dedičstva UNESCO. Po celom pobreží Peru sa nachádza viacero podobných obrazcov a línií, ktoré však nie sú také komerčne známe.

Geoglyfy

Tematicky možno rozdeliť obrazce do dvoch kategórií - siluety a linky. Linky vytvárajú rôzne geometrické obrazce, obrovské štvoruholníky, trojuholníky a čiary, prekrývajú siluety zvierat, vtákov, rastlín a postáv. Niektoré čiary sú dlhé desiatky kilometrov. Väčšina silueta je vytvorená jedným ťahom a najdlhšie zviera, jašterica, meria až 180 metrov. Pri ich vzniku zrejme tvorcovia odstránili 10 až 20 centimetrovú vrstvu hornej, tmavočervenej púštnej hliny čím sa odkryl bledší, kamenistý podklad. Z toho vychádza i názov týchto útvarov - geoglyfy. Geo totiž po grécky znamená zem a glyph rytina.

Najstaršími obrazcami sú špirály, potom zrejme nasledovali kresby zvierat a ako posledné vznikali geometrické útvary. Skúšky uhlíkovou metódou zaradili vznik čiar do obdobia od roku 300 pred n. l. až do ôsmeho storočia nášho letopočtu. V tom období tu žili predchodcovia Inkov, staré kultúry Paracas, Chavin, Nazca a Mochica. Záhadou zostáva aj zánik týchto kultúr.

Čo znamenajú

Okolo významu geoglyfov vzniklo veľké množstvo otázok, na ktoré dodnes neexistujú odpovede. To umožnilo vznik rôznych výskumov a fám, od matematických štúdií až po sci-fi teórie prívržencov UFO.

Vedec Paul Kosok tvrdil, že ide o najväčší astronomický kalendár sveta. Bol presvedčený, že obrazce predpovedali pozície súhvezdí počas roku a mali slúžiť hlavne poľnohospodárstvu, prípadne na náboženské rituály.

Túto teóriu podporovala aj nemecká matematicka Maria Reicheová, ktorá v roku 1932 pricestovala do Peru. Ako dvadsaťdeväťročná sa rozhodla opustiť Nemecko, kde sa k moci dostal Hitler. Čiary v Nazce ju tak fascinovali, že sa tu od roku 1941 natrvalo usadila a venovala sa len ich výskumu. Až do smrti, v roku 1998, planinu neopustila. Pre Peruáncov bola národnou hrdinkou, za výskum a záchranu obrazcov dostala občianstvo a vysoké štátne vyznamenanie.

Mimozemšťania neletia

Najväčší odpor vo vedeckých kruhoch vyvolala teória Ericha von Dänikena o pristávacích dráhach. Tieto miesta vyburcovali jeho fantáziu na maximum. Porovnával citáty zo Starého zákona o miestach, kde bohovia zostúpili na zem, s krajinou v okolí Nazcy. Našiel "samozrejme" mnoho logických súvislostí, ale aj "konkrétne miesta" opísané v Biblii. Napríklad kopec s odrezaným vrcholom, zarovnaný v dĺžke takmer dva a pol kilometra. Svoje výskumy opísal v knihe Posolstvo večnosti, znamenia planiny Nazca a vo verejnosti mal opäť úspech. Ďalšia skupina záhadoológov tvrdila, že práce v púšti organizovali mimozemšťania.

Že nejde o odkaz z hĺbín vesmíru, ale z hĺbín Zeme, tvrdí ďalšia skupina bádateľov. Podľa nich vyznačujú čiary miesta s výskytom podzemnej vody, či nejako súviseli s vodnými božstvami.

Dnes je bývalé letisko bohov v plnej prevádzke. Síce o niečo ďalej, ale o to častejšie tu štartujú a pristávajú malé cesny. Polhodinový drsný let nad planinou stojí 50 dolárov. Pred nástupom do lietadla rozdá pilot na pamiatku certifikáty a ukáže plán letu s trinástimi očíslovanými obrazcami.

Postupne by ste mali vidieť veľrybu, trojuholníky, rôznobežníky, psa, kozmonauta, opicu, kondora, pavúka, kolibríka, plameniaka, papagája, ruky a strom. Nie je však jednoduché sa v tej rýchlosti orientovať. Obrazce sú menšie, ako si mnohí predstavujú, v teréne sa v tej rýchlosti strácajú a na fotografovanie nezostáva veľa času. Niekedy zanikajú v spleti čiar. Kým sa človek rozhliadne, lietadlo robí otočku, aby to isté videla aj druhá strana, a vy môžete skúmať oblohu. Okrem toho slabšie povahy musia riešiť aj žiaľdočné problémy, takže sú radi, keď sa ocitnú opäť na pevnej zemi.

Na Slovensku (2008):

Austrálsky sochár Andrew Rogers dnes ukončil výstavbu dvoch geoglyfov, kamennej krajinnej sochy veľkých rozmerov, pod Spišským hradom a v Starom Smokovci. "Toto je 34 a 35 stavba na svete a nikdy sme nemeškali," povedal po dvoch týždňoch trvania projektu na Slovensku A. Rogers. Geoglyfy nielen na Slovensku, ale po celom svete, kde ich Rogers doteraz vytvoril, by mali byť podľa neho miestom kontemplácie a zamyslenia sa nad minulosťou. Celý projekt Rytmus života, ktorého súčasťou sú aj oba slovenské geoglyfy, nie je podľa Rogersa o stavaní stavieb, ale o stavaní idey. "Je to o tom, že čo najviac ľudí je zainteresovaných do projektu a samotný projekt je len začiatok," povedal Rogers. Prvý geoglyf na Slovensku vytvoril na úpätí hradného vrchu pod Spišským hradom. Tento geoglyf zobrazuje koňa z keltskej mince nájdenej počas archeologického výskumu na Spišskom hrade. Dielo má rozmery približne 100 krát 100 metrov. "Hrad je jedna z najúžasnejších stavieb na svete. Som veľmi rád, že som tu mohol umiestniť jednu sochu," povedal Rogers. Keltského koňa môžu vidieť aj cestujúci prechádzajúci popod Spišský hrad. Jeho tvary však úplne vyniknú až z vtáčej perspektívy. Líniu koňa tvorí približne meter vysoký, takmer meter široký a vyše 800 metrov dlhý kamenný múr zo spišského travertínu. Kamene sú len voľne uložené na sebe, bez použitia akéhokoľvek spojovacieho materiálu. Rogers je spokojný aj s prácou miestnych obyvateľov, ktorí sa podieľali na výstavbe geoglyfu. "Je veľmi dôležité, aby to bolo kvalitne urobené. Je to pre naše deti a vnúčatá," dodal Rogers. Druhý geoglyf umiestnil do Starého Smokovca vo Vysokých Tatrách. Tu je geoglyf menších rozmerov, na ploche 36 krát 35 metrov. Línia geoglyfu má dĺžku 330 metrov a výšku približne 20 cm. Tatranský geoglyf je poskladaný z tatranskej žuly. Geoglyf nad Grandhotelom Bellevue zobrazuje "optimistický symbol života". V Tatrách nadchla austrálskeho sochára najmä príroda. Okrem nej je nadšený aj ľuďmi, s ktorými sa stretol počas pobytu na Slovensku. Prvý geoglyf v rámci projektu Rytmus života vytvoril Rogers v roku 1999 v Izraeli. Ďalšie sú v Bolívii, Chile, Austrálii, Islande, Číne, Sri Lanke, Turecku, Indii a Nepále. Celý projekt je pod záštitou UNESCO a je to momentálne najväčším sochárskym projektom na svete.

Ranné prechodné obdobie

Huari, Tiwanaku

Okolo roku 500 n.l. sa skončilo prechodné obdobie. V andskej oblasti začali dominovať dve kultúry s centrami v Wari (tiež Huarte) ležiacom severne od Cusca a v Tiwanaku (tiež Tiahuanaco) nachádzajúce sa na pobreží jazera Titicaca (najvyššie položené splavné jezero na svete, 3800 mnm). Spočiatku obe kultúry čerpali z odlišných koreňov - Huarte bolo pod vplyvom kultúry Moche a Tiwanaco pod vplyvom kultúry Pucara, v neskoršom období (Roedl uvádza 6-7. Storočia) sa k sebe natoľko priblížili, že sa medzi nimi ťažko rozlišuje a hovorí sa o Bolívijskej Tiwanaku a Peruánskej Tiwanaku. Zatiaľ čo Tiwanaku bolo určené najmä na kultové účely, Huarte bolo plnohodnotným mestom s ulicami a pravouhlým pôdorysom.

Z pozostatkov Tiwanaku je známa najmä andezitová Brána slnka (široká 4 metre, vysoká 3 metre s motívom "boha s dvoma žezlami") a obria kamenná socha Atlanta.

andezitová Brána slnka v Tiwanacu. Mesto je zapísané v zozname svetového dedičstva UNESCO.

Vrchol rozvoja týchto území je datovaný do obdobia 500 n.l. až 1000 n.l. Stavali sa opevnené mestá, ktoré spájali cesty a obyvatelia tiež odvádzali svojim vládcom prácu na verejných stavbách a v poľnohospodárstve, čo prevzali aj Inkovia. Huarte bolo ešte pred rokom 800 n.l. z neznámeho dôvodu opustené a do krízy sa postupne dostala celá ríša.

Po úpadku Huarte a Tíwanaca nastalo obdobie súperenia až troch desiatok menších útvarov, ktoré prebiehalo približne v 11. až 14. storočia. Dobové pramene hovoria o radikálnej militarizácii spoločností a bojoch o pôdu a vodu. Naopak neustále rozkvitalo umenia a obchod.

Sicán

Za najstaršie SENORIO tohto obdobia je považovaný Sicán, ktorý v čase svojho vzniku okolo roku 700 n.l. nadviazal na kultúru Moche, vrchol dosiahol okolo roku 900 a zanikol v roku 1375, keď sa stal súčasťou ríše Chime. Centrum kultúry sa nachádzalo v údolí Lambayeque. Pre Sicán bola charakteristická monumentálna architektúra.

Chimu (Čimú)

Na severe v oblasti kde predtým dominovala Močiská kultúra, sa presadila "ríša" Chimu (tiež Chimor), ktorej jadrom bolo mesto Chan Chan. Ríša Chimu expandovala pomocou výbojov a mala veľmi prepracovaný byrokratický aparát s najvyššou postavou vládcu - stelesneného boha. Zaujímavé je, že v Chan Chanu tvoria v strede mesta jednotlivé budovy desať rozsiahlych oddelených obytných komplexov - kráľovských palácov (Ciudadela) s vlastnou pôdou a nádržami vody, chránených múrmi z nepálených tehál s výškou až 12 metrov. Každá z citadel mala len jediný vchod a bola pravdepodobne za života sídlom a po smrti mauzóleom jedného z panovníkov, čo je prvok, ktorý sa neskôr vyskytoval aj u Inkov.

Rozvoj ríše Chimu je datovaný do obdobia 1250-1460, vtedy bola porazená Inkami a začlenená do ich ríše. Zaujímavé je, že výrobky z oblasti Chime sa najviac rozšírili až po dobytí Inkami, ktorých prekvapila ich vysoká umelecká úroveň. Kovotepci a remeselníci preto museli odísť do Cusca a pracovať pre samotných Inkov.

Ruiny Chan Chanu (dnes je v zozname UNESCO).

Kečuovia (Inkovia– Inka bol titul panovníka)

Ríša Inkov (Tawantin Suyu) v andskej časti Južnej Ameriky bola pravdepodobne najrozsiahlejšia a silne centralizovaná. Hlavným centrom bolo Cuzco (kusko).

Ríša Inkov (kečuánsky Tahuantinsuyo "Štyri krajiny", španielsky Imperio Inca) mala v čase najväčšieho rozkvetu 5-7 miliónov obyvateľov, 950.000 kilometrov štvorcových plochy, desaťtisíce vojakov, skvele rozpracovanú štátnu správu, výstavné stotisícové mestá, terasovité polia s dômyselnými zavlažovacími kanálmi, sieť ciest, poštu s maximálnou rýchlosťou prenosu správ cez 200 kilometrov za deň atď.

Inkská ríša bol štátny útvar v Južnej Amerike na území dnešných štátov Kolumbia, Ekvádor, Peru, Bolívia, Čile a Argentína. Zanikol pod náporom španielskych dobyvateľov, vedených conquistadorom Franciskom Pizarro. Pomenovanie "Inkská ríša" nie je v zásade správne. **Inka bol oficiálny titul pre panovníka a jeho príbuzných, ktorí predstavovali elitu ríše.** Inkskou kultúrou sa preto rozumie kultúra s dominantnými zložkami tohto multietnickosti štátneho útvaru.

Prijali za svoju Kečuánsku kultúrnu tradíciu a jazyk a pomocou vojenskej a ekonomickej expanzie potom túto tradíciu vnútili podrobeným etnikám. Niektoré etniká žili s Inkami v mieri, avšak s niektorými boli Inkovia v spore. To pomohlo neskôr v dobývaní ríše Franciscovi Pizarrovi.

ZALOŽENIE - Spočiatku bola ríša obmedzená len na mesto Cuzco (označované ako "Pupok sveta") a jeho bezprostredné okolie. Manco Capac, zakladateľ tohto mestského štátu a po ňom ďalších osem Inkov vládli len nad touto malou oblasťou. Postupne obsadzovali inkskí panovníci okolité údolia. Rozpínavosť malého inkského kráľovstva sa znepečil susednej

veľkej ríši Chanka, ktorí tiež rozširovali svoje kráľovstvo, ale vo väčšom meradle ako Inkovia. Chankové začali zostavovať armádu proti malému, úrodnému kráľovstvu. Víťazstvo sa zdalo jasné, tým skôr, že Inkov bolo málo a boli slabí a politicky rozdelení. V tej dobe Inkov panoval starý Viracocha Inca. Namiesto boja radšej ušiel z mesta, ukryl sa v pevnosti a v podstate sa vzdal svojho kráľovstva. Vlády sa chopil jeden z jeho synov, Cusi Yupanqui. V rýchlosti uzavrel spojenectvo s okolitými kmeňmi a spoločne s nimi zostavil armádu a odvážne sa vydal proti armáde Chanka a porazil ju.

Manco Capac

VRCHOLNE OBDOBIE - Roku 1438 bol Pachacuti (pacha-kuti) korunovaný a tento dátum je prvým historicky overeným dátumom Inkskej histórie. Bol to výborný panovník, ktorý premenil malé kráľovstvo Inkov v prosperujúci štát. Niektoré kmene vyhladzoval, iné pripájal pomocou tzv. politiky reciprocity, čo znamená, že zaplatil kmeňom, aby sa k nemu pripojili a získali tým rôzne politické výhody. Čoskoro podnikal takéto výboje, o akých si mohli jeho predchodcovia len snívať. Za vlády jeho syna Tupaca Yupanquiho ríša dosiahla svoj vrchol a jej rozpínavosť bola takmer u konca. Teraz sa ťahla od dnešnej južnej Kolumbie až po strednej Čile a od Tichého oceánu až po Amazonskou džungli.

PRÍCHOD ŠPANIĽOV - Už na konci panovania ďalšieho Inku Huayna Capak, ktorý sídlil väčšinou v severnom Quite, pristávajú na pobreží prví Španieli, ktorí sem zavliekli skazonosnú epidémiu pravých kiahní, ktoré zdecimovala indiánsku populáciu a ktorej podľahol aj samotný Huayna Capak. Jeho synovia Huáscar a Atahualpa sa dostali do niekoľkoročného bratovražedného boja o trón. Triumfujúci **Atahualpa**, ktorý vyvraždil s Huáscarom väčšinu cuzcoskej šľachty, si však svoje víťazstvo ani nemohol poriadne vychutnať. 16. novembra 1532 sa dostavil so svojím neozbrojeným niekoľkotisícovým sprievodom na pozvanie Španielov na námestí v Cajamarca, kde sa stal obeťou zradného útoku obyčajnej stovky conquistadorov vedených **Franciskom Pizarro**. Šokovaní indiáni sa vôbec nepostavili na odpor a boli väčšinou pobití; Atahualpa bol zajatý. Hoci zajatý Atahualpa splnil svoj sľub a jeho poddaní naplnili zlatom až k stropu určenú miestnosť, Španieli ho neprepustili. V júli roku 1533 bol obvinený zo sprisahania a popravený.

Francisco Pizarro

ZÁNIK RÍŠE

Pizarro potom vytiahol na Cuzco. Pri ceste do Cuzca stretol Pizarro družinu Manco Inku, jednu z mála kt. prežila z Huáscarovej vetvy. Manco sa chcel pripojiť k Pizarrovi, ktorý porazil Huáscarova soka Atahualpa. Pizarro mal, pokiaľ išlo o moc a silu, dobrú intuíciu. Preto sa pokúsil predísť možnému odporu proti španielskej nadvláde tým, že naoko udelil Manco úplnú suverenitu. Bol si však dobre vedomý toho, že na podrobenie a vládnutie tak rozsiahlej ríše mal málo vojakov a preto tlačil na Manca, aby zostavoval armádu. Manco veľmi rád Pizarrovi vyhovel, jednak aj preto, že sa chcel pomstiť generálovi Quisquisovi, ktorý dal vyvraždiť takmer celú jeho rodinu. Potom sa Pizarrov spoločník Hernando de Soto vydal s armádou 50 španielskych jazdcov a 10 000 inkskými bojovníkmi na ťaženie proti generálovi Quisquisovi. Spoločnými silami donútili generála na ústup a cesta do Cuzca bola voľná. Hoci v nasledujúcich rokoch vypuklo ešte niekoľko povstaní a nezávislý inkský štátik vo Vilcabamba si podržal nezávislosť až do roku **1572, kedy vek Inkov skončil**.

ARCHITEKTÚRA

Dodnes sa návštevník Peru môže stretnúť s mnohými pamiatkami na inckou minulosť. Je tu veľa zrúcanín chrámov, palácov, pevností, veľkých vojenských ciest, akvaduktov a iných verejných stavieb. Inkovia svoje stavby stavali z kameňa bez použitia malty. Kamenné bloky boli opracované a dopravené na miesto určenia. Tu boli naskladané tak presne, že by sa medzi ne nevošiel nôž. Strechy boli robené väčšinou zo slamy, niektoré boli z dreva. Po príchode Španielov sa začali páliť škridle, čo dokazuje nález Hiram Bingham na Machu Picchu.

CESTY

Jednou z najpozoruhodnejších inkských stavieb sú určite cesty. Dodnes ich zvyšky dosvedčujú ich dokonalosť. Týchto ciest bolo veľa a križovali rôzne končiny krajiny. Dĺžka ciest sa odhaduje na 1500-2000 mil. Najvýznamnejšie cesty však boli dve. Jedna viedla z Quita do Cuzka, druhá sa tiahla z Cuzca na juh smerom k Chile. Jedna cesta viedla cez náhornú rovinu, druhá zas nížinou pozdĺž pobrežia. Vybudovanie cesty cez náhornú rovinu bolo veľmi ťažké, hlavne kvôli rázu krajiny. Ležal tu totiž sneh, často museli byť dlhé úseky vytesané do skál, cez rieky viedli visuté mosty, do zrázov priepastí boli vytesané skalné schodisko a horské prievaly boli vyplnené murivom. Šírka ciest sa pohybovala medzi pol metrom v hornatých oblastiach a šiestimi metrami v rovinách. Po týchto cestách sa ako poslovia pohybovali rýchli bežci, ktorí sa nazývali chasquis. Behali podľa štafetového systému. Na každý úsek cesty boli k dispozícii dvaja odpočinutí bežci. Odovzdávali správy na staniciach, nazývaných tambos, ktoré boli postavené v určitých vzdialenostiach. Takto bolo možné odovzdávať posolstvo alebo tovaru až na vzdialenosť 400 km za deň. Inkovia nevyužívali ani kone ani bicykel, pretože sa vôbec nepoznali. Používali jedine lamy, alebo chodili pešo.

VLÁDCOVIA

Inkovia mali pevne stanovené pravidlá pre výber panovníka. Panovník - na rozdiel od prostého ľudu - mal prakticky neobmedzené množstvo manželiek a mileníek, ale dedič a budúci panovník vzišiel z úplne iného zväzku. Inka si ako jediný bral za ženu svoju vlastnú sestru. Ich syn potom bol právoplatný dedič. Jedine tak bola zachovaná "čistota krvi". To mu ale vládu nezaručovalo, skôr to z neho urobilo hlavný terč v boji o trón. Dalo by sa povedať, že bratovražedné boje boli nutnosťou. Inka tým dokazoval, že je najsilnejší a len on môže vládnuť. Je to skvele vidieť na príklade Atahualpa a Huascár. Huascár bol právoplatný dedič, však Atahualpa, pretože bol silnejší, ho porazil a chopil sa (nie nadsádza) vlády v ríši. Inkovia nepoznali písmo a mená ich predkov sa uchovávala po generácie len v ústí podaní. Telá mŕtvych inkských panovníkov sa nepochovávali, ale uchovávali sa, aby bola naďalej uctievaní, akoby by boli živí.

MACHU PICCHU (vyslov: maču pikču; po kečuánsky: Machu Pikchu Starý vrch)

- známe aj ako Stratené mesto Inkov je mesto, ktoré vytvorili Inkovia, vo výške 2430 m n. m. na horskom hrebeni nad údolím Urubamba v Peru asi 70 km severne od Cusca.

Mesto objavil 24. júla 1911 havajský rodák Hiram Bingham spolu so svojím sprievodcom Melchorom Arteagaom v husto porastených peruánskych Andách. Nachádza sa na východných svahoch Ánd v južnom Peru, 112 km od severozápadne od vtedajšieho hlavného mesta „ríše Slnka“ - Cusco vo výške 2350 metrov nad morom pri vstupe do údolia rieky Urubamby. Obklopujú ho dve pohoria - Machu Picchu a Huayna Picchu.

Hiram Bingham sa o stratenom meste dozvedel náhodou z ústnych legiend starých Indiánov. Od National Geographic Society a Yaleovej univerzity v USA získal peniaze, vrátil sa do džungle v Peru spolu s celou expedíciou amerických archeológov a antropológov. Mesto z údolia nebolo vidieť, vchod bol už dávno zničený, pravdepodobne zemetrasením. Po namáhavom strmom a tropickou vegetáciou zarastenom svahu vystúpili na Machu Picchu, kde objavil početné rozvaliny starobylého mesta zarastené trávou, obklopeného terasovitými políčkami a rozdeleného na chrámovú a obytnú štvrť.

Stratené mesto nazval kečuánskym jazykom - Machu Picchu (**Starý vrch**). Netušil, že jeho objav raz UNESCO vyhlási za svetové kultúrne dedičstvo.

Pôvodný názov Machu Picchu sa už zrejme nikto nedozvie. Mesto Inkovia **postavili ďaleko od kráľovských ciest** „ríše Slnka“ okolo rokov 1460 - 1470. Vtedy prekvitajúca civilizácia Inkov bola najsilnejším štátom predkolumbovských čias. Rozprestierala sa od dnešnej severnej Argentíny a Čile cez Bolíviu a Peru až po Ekvádor.

Machu Picchu nemalo administratívnu, vojenskú ani obchodnú dôležitosť. Prečo mesto Inkovia postavili, nikto nevie. Historici sa dohadujú, že chceli byť bližšie k svojmu božstvu - Slnku, pričom v meste žili najkrajšie ženy, ktoré sa s ním zosobášili. Dokazuje to i 136 kostier, prevažne žien, ktoré na mieste našli americkí archeológovia. Možno sa jednalo o "ajillas", ako sa hovorilo mladým dievčatám, špeciálne vybraným pre slnečné rituály. Išlo o kráľovské a kultové sídlo, ktoré sa vybudovalo pravdepodobne počas vlády Pachacutiho.

Prečo sa až do roku 1911 o „stratenom meste“ nič nevedelo? Tajomstvo si starí Inkovia odniesli do záhrobia a vytvorili tak priestor na špekulácie historikov z celého sveta. Hovorí sa, že mesto sa po dobytí ríše postupne dostalo do zabudnutia preto, že Inkovia nepoznali písmo. Komunikovali iba prostredníctvom diagramov a uzlov – kipa. Mali prísne hierarchicky usporiadanú spoločnosť a fakt, že španielski conquistadori nevyhľadávali učencov, ktorí písmu rozumeli, prispel k tomu, že sa na Machu Picchu zabudlo. Po „stratenom meste“ tak zostali iba legendy. Asi tisícka pôvodných obyvateľov „Starej hory“ podľahla epidémiám, zväčša malárii.

V súčasnosti patrí Machu Picchu medzi najnavštevovanejšie miesta v Peru. Pre veľký počet turistov sa krajina snaží počet návštev obmedzovať vysokými cenami vstupného do pamiatky. Všetci návštevníci po návrate hovoria o magickom mieste našej planéty. Niektorí vyzdvihujú jeho mystiku, iní miesto v histórii.[chýba citácia] Ďalší, vari oprávnené, hovoria o dokonalom spoluzití človeka s prírodou v ríši, ktorá padla na koliená pred „civilizovanými“ votrelcami z Európy.

Karibik

Ľudia, ktorí osídlili Karibik postupovali z oblasti ústia rieky Orinoko v dnešnej Venezuele cez ostrovy Malých Antíl až po Veľké Antily. V čase príchodu Španielov do Karibiku sa tu nachádzali Sibonejovia, Taínovia a Karibovia. Najstaršou karibskou kultúrou však bola kultúra Guanajatabeye, podľa materiálu použitého najčastejšie na výrobu predmetov nazvaná tiež kultúra lastúr. Toto paleolitické etnikum bolo v čase príchodu Španielov vtlačené do izolácie na západe Kuby. Sibonejovia žili v dobe príchodu Španielov na väčšine Kuby a časti Haity. Boli to rybári a pestovatelia manioku.

Vo Veľkých Antilách a Bahamách dominovali Tainovia (súčasť kultúry Arawakov), ktorí sa delili na niekoľko ďalších skupín. Stopy arawackého osídlenia sú všade od Trinidadu až po Kubu a Bahamy. Príslušníci Taínského veľmi mierumilovného etnika boli predovšetkým rybári a poľnohospodári pestujúci maniok. Boli to animisti. Arawakovia sa stretli s bojovnými Kariba, ktorí ich, až na niekoľko severných ostrovov, vytlačili z priestoru Malých Antíl. Karibovia boli menej rozvinuté a výrazne agresívnejšie etnikum. Ich náboženstvo bolo animistické a prevádzkovali rituálny kanibalizmus (slovo kanibal je odvodené práve z mena tohto etnika).

Počet pôvodných obyvateľov Taino na Hispaniola sa za necelých 50 rokov po príchode Európanov zmenšil z 300 000 na menej ako 200 osôb. Po sto rokoch od príchodu Španielov vymizla takmer celá populácia Arawakov. Len niekoľko izolovaných oblastí obývaných Karibmi existuje dodnes.

Moderná rekonštrukcia Tainskej dediny

Mezoamerika

Mezoamerika je názov oblasti v strednej Amerike na území dnešnej južnej polovice Mexika (vrátane Yucatánu), Belize, a častí Hondurasu a Guatemaly. Nejde o typické geografické označenie, ale skôr o výraz používaný vo vzťahu k dejinám tejto oblasti, keďže táto oblasť bola pôsobiskom tzv. mezoamerických civilizácií (najmä Zapotékovia, neskôr Mayovia, neskôr Aztékovia). Dodnes sa tu tiež hovorí tzv. mezoamerickými jazykmi.

Predkolumbovské kultúry v Mezoamerike boli založené na poľnohospodárstve - najmä na pestovaní kukurice. Centrom osídlenia boli veľké opevnené mestá obklopené poľnohospodárskym zázemím, v ktorých sa sústreďoval obchod, náboženské obrady i politická moc. Niekedy sa v súvislosti s touto oblasťou hovorí priamo o mestských štátoch. Na druhej strane tu neboli domestikované takmer žiadne zvieratá a neboli používané kovové nástroje. Písmo bolo hieroglyfické.

a) Predklasické obdobie

Olmékovia

Olmékovia (ich pôvodný názov nie je známy) sú najstaršou komplexnou civilizáciou predklasického obdobia, ktorá sa rozvinula v močaristých a pravidelne zaplavovaných nížinách na pobreží Mexického zálivu (vyvýšené bolo len pohorie Tuxtla).

Ich kultúra je datovaná do obdobia r.1200 p.n.l. až r.400 p.n.l. Poznali obrázkové písmo, v mestách stavali pyramídy a mohyly. Olmécki umelci vytvárali mohutné sochy z čadiča z pohoria Tuxtla, ktoré potom prepravovali na veľké vzdialenosti. Najstaršie centrum kultúry - San Lorenzo, bolo okolo roku 900 pred n.l. takmer úplne zničené. Aj neskoršie centrum La Venta bolo neskôr zničené a posledným centrom bolo pravdepodobne Tres Zapotes. Ich náboženstvo si vyžadovalo ľudské obete a pravdepodobne bol rozšírený aj rituálny kanibalizmus.

Olmécký monument v La Vente

Mayovia a ich civilizácia

Územne tvorili politicky rozdrobené, ale civilizačne značne pokročilé Mayské mestské štáty.

Mayovia boli nositeľmi vyspelej Mayskej civilizácie.

O prvých Mayocho môžeme podľa posledného stavu výskumu hovoriť už asi od roku 2500 pred Kr., čiže približne súčasne s výskytom prvých poľnohospodárov. Väčšina nálezov ale pochádza až z obdobia po roku 1500 pred Kr. Niektoré pramene nazývajú (bez dôkazov) už pobrežných rybárov z mayskej oblasti z obdobia okolo 5000 pred Kr. ako „Mayov“. Pojem Mayovia (podľa mesta Mayapán) sa pôvodne zrejme vzťahoval asi po roku 1263 len na „kmeň“ Itzov (Itzá).

Pôvod Mayov je sporný.

Niektorí výskumníci tvrdia, že sú potomkami Olmékov, ktorí po zániku San Lorenza (900 pred Kr.) utiekli na východ. Problém je však v tom, že okrem písma a možno kalendára, Mayovia s Olmékmi nemajú veľa spoločného, ako aj v tom, že ako vieme (nejakí) ľudia žili na mayskom území už pred rokom 900 pred Kr.

Podľa iných názorov Mayovia pochádzajú z vysočín (pri tichomorskom pobreží), odkiaľ sa rozšírili aj do nížin.

Mayovia boli veľmi civilizovaní národ, ich kultúra bola skutočne **kultúrou intelektuálov, písali hieroglyfmi**. Pred chrámami stavali tzv. obetné menzy. Veľa rokov sa myslelo, že mnohé hieroglyfy, ktoré v Tikale, či jeho okolí archeológovia objavili, vytvoril čas, zvetrávanie. Dnešná moderná veda však dokázala, že ľudstvo sa veľmi mylilo. Hieroglyfy nájdené na Pyramíde nápisov, či iných miestach, sú skutočné a ich autormi sú pôvodní obyvatelia tohto územia, Mayovia.

Mayovia si **uctievali veľa bohov**, najuznávanejší bol Boh Dažďa - nazývaný Čak, ďalej mali boha úrody, Boha Narodenia, Boha Slnka....

Obraz Mayov a ich dejín sa v posledných rokoch značne zmenil, čo v neposlednom rade súvisí so skutočnosťou, že ich komplikované písmo sa postupne darí rozlúštiť až od posledných desaťročí 20. storočia, čiže až v posledných rokoch sme schopní rozumieť ich textom. Na prelome tisícročí bolo rozlúštených asi 85 % mayských hieroglyfov (presnejšie: z celkovo 800 znakov bolo rozlúštených asi 300, a asi pri 380 znakoch je ich význam viac-menej istý).

Mayovia sú pôvodnými, tak trochu tajomnými, obyvateľmi Strednej Ameriky (zhruba na území dnešného Mexika). Tento národ tu existoval po mnoho tisíc rokov (cca 2000 pred n.l. až 1541 n.l.) a dodnes nikto nevie, prečo tento vyspelý národ zanikol. Existujú mnohé teórie o ich vyhynutí - od ničivého zemetrasenia, cez kozmické žiarenie až po vyhľadovanie v dôsledku zníženia produkcie potravín.

To, že táto kultúra bola naozaj výnimočná, dokazuje aj ten fakt, že Mayovia **zostavili presný kalendár** na náboženské a svetské účely. Rozlúštenie, že ide o kalendár trvalo vedcom dosť dlho, ale dnes je jasné, že každá čiarka, či bodka mala svoje miesto a znamenala vlastne číslo, či dátum. Kalendár až neuveriteľne presne dokáže predvídať presnosť mesačných cyklov a presné miesto a čas zatmenia Slnka. Slnčný rok u Mayov trval 365 dní, mal však 18 mesiacov, z ktorých každý mal 20 dní. Každé 20-dňové obdobie malo svojho patróna. Aby sa znova vyskytol rovnaký dátum, museli Mayovia čakať na túto chvíľu plných 50. rokov. Mayský kalendár končí v piatok 21. decembra 2012. V tento deň má nastať koniec veku, koniec sveta tak ako ho poznáme.

Májský kalendár, patrí medzi najpresnejšie kalendáre a končí dátumom 21.12.2012. V tento dátum sa dostane do jednej roviny naša zem, slnko a stred vesmíru. To ma znamenať koniec sveta. Ale ako to mohli vedieť? Ako získavali úrovne astronomických poznatkov, aby to vypočítali. Tento domyselný kalendár predstavuje súkolie troch kôl. Hieroglyfy na väčšom kolese označuje 365 dní solárneho roku (haab), ďalšie 2 menšie kolesá predstavujú 260 dní posvätného kalendára (tzolkin). Počet 360 dní sa označuje tun a ten sa skladá z 18 mesiacov po 20 dní zvaných uinal. Dohromady určuje astrologický význam jednotlivého každého dňa. Pomocou kalendára mayskí kňazi predpovedali presné miesto a čas zatmenia Slnka. Presnosť výpočtov mesačných cyklov bola tak dokonalá, že od dnešných prepočtov sa líši o necelých 33 sekúnd. Tieň vybraných pyramíd v stanovenom dni určoval dennú rovnodennosť.

Mayský kalendár končí v piatok 21. 12. 2012 (4 ahau 3 kankin).

Ako určili rok 2012?

Jeden veľký kolobeh Mayského kalendára trvá 5125 rokov. Mayský kalendár začína dátumom 3113 pred n.l. a končí práve roku 2012 n.l.. Problém je v tom, že dni sa na zemi za túto dobu skracovali, či predlžovali a neboli počítane tak presne ako teraz. Takže nemôžeme vedieť ako presný je náš rok - náš kalendár sa počíta od narodenia Krista, čo je vlastne rok 0, ale nikto s istotou nevie, či počítame správne, či už dávno rok 2012 nebol. Taktiež nemôžeme vedieť, že ako a kedy začali počítať Mayovia. Nevieme, ako presne určili rok, v ktorom sa nachádzali a koľko to bolo skutočných rokov od roku 3113 pred n.l.. To sú základné nedostatky, ktoré vyvracajú presnosť Mayského kalendára. Kalendár sám o sebe môže byť presný, ale počítanie rokov na zemi už tak presné nie je. Taktiež môžeme spochybňovať pravosť, či presnosť kalendára samotného. Že skončí v roku 2012? No a čo?! To mali písať kalendár do nekonečna? Proste už nemali miesto na pokračovanie, tak to ukončili, nemali žiadny cieľ urobiť kalendár do konca sveta, ale prostý kalendár, končiaci vtedy, keď im došlo miesto. To môže byť tiež jedna z teórií.

Prečo práve 5125 rokov?

Niektoré zdroje udávajú, že Zem, pohybujúca sa v slnečnej sústave, zároveň prechádza galaktickými, chvejúcimi sa lúčmi, ktoré prichádzajú z jadra galaxie. Mayovia verili, že slnečná sústava prejde po tomto veľkom cykle, trvajúcom 5125 rokov, čo je doba, za ktorú Zem celkom prejde vyššie uvedenými lúčmi, obrovskou zmenou, nazývanou galaktická synchronizácia. V dokumente, ktorý sa objavil na internete je to chápané ako výmena zemských pólů v dôsledku špecifického postavenia planét a Slnka. Hoci Mayovia to videli tak, že nastane len očista ľudstva, dobrí zostanú, zlí zaniknú a svet vstúpi do svojej ďalšej etapy, ktorá bude opäť trvať 5125 rokov a potom sa všetko bude opakovať. Nastáva otázka: prechádza Zem nejakými chvejúcimi sa lúčmi? Môžu ju tieto lúče nejakým štýlom ovplyvniť natoľko, že raz nastane reakcia vyvolaná na ich základe? Áno, vo vesmíre je isté kozmické žiarenie, ktoré dopadá na Zem, ale je to len prúd energetických častíc. Kozmické žiarenie nebolo nikdy preskúmané nejako detailnejšie, dodnes sa napríklad nevie, odkiaľ kozmické žiarenie pochádza. Istá časť žiarenia je zo Slnka, ale častice s najvyššou energiou vyletujú niekde z oblasti medzagalaktického priestoru a niektoré nepotvrdené hypotézy hovoria, že toto žiarenie vzniká pri výbuchu supernov.

Tento vnímavý národ má veľmi dlhú históriu, ktorá sa vyvíjala od roku 2000 pred Kristom. **Civilizácia Mayov prekvitala najmä od rokov 950 – 400 p.n.l.** Po tomto období Mayovia začali rapídne upadať a neskôr si ich podrobili Španieli, ktorí si však porobili už iba ich zvyšky. História doteraz nevie odpovedať na otázku, prečo zrazu začala táto civilizácia upadať, keď bola doslova na výsluní.

Mayovia vytvorili kultúru, ktorú predstavujú predovšetkým **stavby pyramíd**. Pyramídy, paláce, oltáre..., patria medzi stavby, ktoré umocňujú sugestívnosť a moc. Všetky tieto stavby, ktoré sú tu už tisícročia, obklopuje džungľa, z ktorej sa ozýva spev vtákov, či zvuky iného **zvieratstva**. Práve tu môže našinec uvidieť napríklad zviera nazývané jaguár, či pumu, celkom zblízka. Zvieratá tu majú naozaj raj v bohatej a bujnej vegetácii. Dost' často tu **prší**, je tu veľká vlhkosť vzduchu a mnohé mayské stavby, čo ešte v minulom storočí boli k videniu, už nie sú, lebo vďaka zlým podmienkam sa zrútili do džungle. Keď si však predstavíme, že tieto pyramídy boli postavené bez bežného náradia, tak je to neuveriteľné, ako mohli tieto stavby takmer bez ničoho títo ľudia postaviť a stále po niekoľkých storočiach, ba tisícročiach tu ešte stále stoja! V časti, ktorá sa nazýva

"Stratený raj" sa však kamenné stavby postupne, ale isto zosúvajú do džungle a o ich záchranu sa nikto nestará, nie že by sa nechceli, ale nie sú na to peniaze.

Kolískou civilizácie Mayov bol TIKAL.

Dnes sa tam dá dostať malým lietadlom miestnej spoločnosti, do mesta FLORES a odtiaľ je to do Tikalu zhruba hodina autom. Život tu plynie ako voda v rieke a obyvatelia tohto územia majú v sebe naozaj zbytky svojich predkov. Najznámejšou stavbou v Tikale je Chrám označený rímskou číslicou IV. Je to najvyššia stavba v celom Tikale, má výšku 70 metrov a na jej stavbu bolo použitých 250 tisíc kubíkov materiálu. Dostať sa hore na chrám nie je také jednoduché, kto tam chce vyjsť musí mať naozaj dobrú kondičku! Nachádza sa tu aj Cela pyramídy, v ktorej kňazi vykonávali svoje rituály. Z húštin, ktoré sa okolo Tikalu nachádzajú sa vynárajú aj ďalšie chrámy, ktorých mená sa spájali s týmto mestom. Tikal voľakedy predstavoval architektonický skvost, ktorý ovplyvnil viaceré mestá. Územie, na ktorom sa rozkladá Tikal predstavuje dnes 140 km².

Centrum Tikalu tvorí Pyramída I. a Pyramída II. V tejto časti Tikalu bolo sídlo náboženstva aj politického života. Po stranách pyramíd sa nachádzajú paláce, verejné budovy a ihrisko. Šport bol pre Mayov vždy významná udalosť. Kto prehral napr. v zápase, tak ho obetovali na počesť bohov. V Tikale sa zachovala časť tribúny pre divákov. Pyramída I. je vlastne veža, ktorá sa vypína k oblohe. Na jej vrchol vedie viac než 100 schodov. Oproti nej sa nachádza voľné priestranstvo, ktoré voľakedy slúžilo ako zhromaždisko pre veľké množstvo ľudí.

Archeologická lokalita v **PALENKE** má asi pol kilometra, ale v zelenej džungli sa ukrývajú mnohé ďalšie chrámy. Palenque (Lakamha) je významné mayské mesto v blízkosti rovnomenného súčasného mesta v severovýchodnej časti mexického štátu Chiapas. Pravdepodobne je to najkrajšia mayská lokalita.

Z tých najznámejších je to Chrám - Pyramída Slnka, či Jaguária Vila. Každému kto sem príde by nemal uniknúť ani Chrám - Pyramída nápisov. Na tejto pyramíde sa nachádza 620 rôznych hieroglyfov, ktoré neporiadni turisti poškodili svojimi "doplňkami". Najkrajší pohľad na okolie je z pyramídy Lost World, kde sa človek cíti ako v stratenom svete. Iba Vy, pyramídy, ktoré sa týčia z džungle a nebo. Krásny by bol pohľad na nebo večer, keď ho pokrývajú hviezdy, ale táto oblasť je veľmi nebezpečná aj napriek tomu, že je to národný park a tak Vám ochrancovia určite tento úmysel zarazia oveľa skôr ako by ste ho mohli zrealizovať. Mayovia stavali chrámy, čo najbližšie k Bohovi Slnka. Sú to ozajstné chrámy, ktoré sú iné, ako pyramídy v Egypte, ktoré boli iba náhrobnými monumentami faraónov. Hrobka Pakala je nádhernou stavbou mayskej kultúry. Hrobku objavil Alberto Luis Lui a z toho, čo uvidel sa dlho nevedel spamätať. Samotné veko na sarkofágu v hrobke váži cez 6 ton. Po otvorení hrobky zbadal Alberto kopec zlata a šperkov, ktoré pokrývali telo faraóna a údajne od toho množstva krásy, čo ho zaliala na moment takmer onemel.

Pozostatky mesta Palenque

Spoločnosť Mayov bola elitárska, na jej vrchole boli vládcovia a kňazi, ktorí boli sprostredkovateľmi medzi nebom a zemou. Svoje stavby Mayovia stavali postupne a s prehľadom.

Pri stavbách používali dláta a krompáče, nepoznali však kov. Všetko na stavbu nosili v rukách, alebo to splavovali po riekach. Nepoznali ani koleso, nevedeli, čo sú to ťažné zvieratá. Bola to nesmierna námaha stavať také stavby, skoro holými rukami.

Domácimi zvieratami, ku ktorým prechovávali Mayovia rešpekt boli **pes a moriak**. Od **divokých včiel** získavali med. **Pestovali kukuricu**, ktorá sa stala hlavnou poživatinou celého národa. Bola to pre nich posvätná plodina. Na poli spolu s kukuricou pestovali Mayovia aj kakaovník. Keď votrelci nazývaní Španieli si podrobili Mayský národ, túto plodinu vôbec nepoznali.

I napriek zmiešaniu rasy je aj dnes vidieť v tvárach súčasného **obyvateľstva rysy Mayov, či Aztékov**. Majú silné, výrazné líčne kosti. Priamy kontakt s prírodou vytvoril u Mayov rôzne predstavy o podobe človeka, a tak v ich kultúre máme dnes možnosť vidieť človeka v podobe rôznych zvierat, jaguára, pumy, hada...., opice. Hlavné kamenné výjavy osôb sú prenesené práve do ich podôb.

Doteraz sa však modernej vede nepodarilo rozlúsknuť tajomstvo a to, že prečo zrazu nastal tak rýchly úpadok tejto civilizácie, keď bol vlastne na svojom vrchole. *Osud tejto civilizácie má veľa spoločného s osudom zmiznutia jedného Indiánskeho národa, nazývaného Anassazi*. Tento národ žil pod previsom skál nazývaných Balcony House v Mesa Verde, (dnes štát Colorádo, USA). Ani tu sa nepodarilo vedcom zistiť, prečo Anassaziovia z ničoho nič zmizli.

Mali niečo spoločné Mayovia a Anasaziovia, tieto dva rôzne národy? Je to množstvo otázok, ktoré zostávajú dnešnému človeku zatiaľ nezodpovedané. Mnohí archeológovia sa domnievajú, že náhly úpadok, či zmiznutie Mayov mohlo byť dôsledkom pustošivých zemetrasení, ktoré túto oblasť dost' postihujú, (je to silná vulkanická a seizmická oblasť), resp. to bolo v dôsledku invázie iného národa, ale mnohí hovoria aj o vedecko-technických absurditách, o ufónoch, ktorí prepadli Mayov a odniesli ich na inú planétu, z ktorej voľakedy pred tisíckami rokov prišli na Zem, bola to naozaj skutočnosť, alebo sú to len výmysly a dohady dnešného človeka? Dnes je skutočne ťažké povedať, čo je pravda a čo sú dohady a vôbec dozvie sa niekedy naše pokolenie ako to s touto civilizáciou vlastne bolo? Jedno je však isté, mnohé stavby pripomínajú všeličo a tak si výklad o tomto národe môže podať každý po svojom. V takej Palenke, na Chráme Nápisov sedí panovník na posvätnnej maske. Odborníci majú na túto masku rôzne názory. Niektorí tvrdia, že panovník naozaj sedí na maske, iní tvrdia, že panovník sedí na kozmickej lodi, ktorá ho má odviesť na inú planétu, záhada nad záhadou. Celá oblasť Tikalu je samý kopec, (teda Vy si myslíte, že sú to kopce), ale v skutočnosti sú to ďalšie menšie pyramídy, ktoré sú spustnuté, lebo ich nikto neopravil a ani neopraví, takže časom zaniknú úplne. Keď uvidíte tú pustú džungľu, tak sa ani nebudete diviť, že tú krásu niekto objavil až na konci minulého storočia!. V džungli určite natrafíte aj na domorodcov, ktorým zanechali Mayovia svoje gény.

Prítomnosť Mayov je prezentovaná dnes najmä v ľudoch Guatemaly a Mexika.

Klasické obdobie

Teotihuacan

Teotihuacán je jedna zo starých mezoamerických kultúr, medzi 1. a 8. stor. n. l. najvýznamnejšie náboženské centrum celej Strednej Ameriky. Zrúcaniny Teotihuacáne ležia dnes necelých 50 kilometrov severovýchodne od Mexico City. Teotihuacán je nielen v mexických mýtoch popisovaný ako zvláštne, magické, posvätné miesto skrývajúce veľa tajomstiev a ohromujúce svojou monumentalitou – svetové kultúrne dedičstvo.

Trosky posvätného mesta prvýkrát objavili Aztékovia, ktorí túto oblasť osídlili 700 rokov po tom, čo bolo mesto okolo r. 600 n. l. opustené. Jeho bývalá krása na nich urobila taký dojem, že uverili, že je to rodisko bohov. Názov Teotihuacán pochádza práve z aztéckeho Náhuatl a znamená "*mesto bohov*" alebo "*miesto, kde sa ľudia stávajú bohmi*" alebo presnejšie "*miesto, kde je hojnosť bohov*". To Aztékovia pomenovali hlavnú tepnu mesta Cesta mŕtvych a stavby nazvali pyramídou Slnka a Mesiaca. Skutočné meno mesta ani jeho monumentov nepoznáme.

Doteraz je záhadou, kto boli jeho zakladatelia a akým jazykom hovorili, pretože po sebe nezanechali žiadne písomné pamiatky, len niekoľko nerozlúštiteľných symbolov alebo náčrtov. Hoci sa už podarilo identifikovať viacero vplyvov, ktoré na Teotihuacán pôsobili, dodnes sa nevie, odkiaľ prišli ak akej etnickej skupine títo ľudia patrili. Preto sa zaviedol pojem Teotihuacánska kultúra alebo

civilizácia Teotihuacáne. Panujú domnienky, že to mohli byť Toltékovia, niekto tvrdí, že títo ľudia boli Otomíovia a iní sa naopak prikláňajú k názoru, že išlo o Totonakov.

Doteraz to však boli len obyčajné hypotézy. Inde sa dočítate, že obyvatelia Teotihuacáne boli mnohonárodnostným spoločenstvom, ktoré uctievalo bohyňu zosobnenú v posvätnom kopci Cerro Gordo. K tejto verzii sa vo svojom článku prikláňa aj Stanislav Chládek: *"Na začiatku prvého tisícročia radikálne zmenili demografiu centrálného mexického údolia mohutné výbuchy sopiek Xitle a Popocatepetl. Staršie civilizácie, ktoré existovali pred začiatkom nášho letopočtu, boli rozsiahlou kataklizmou takmer úplne zničené a obyvatelia, ktorí katastrofu prežili, sa presunuli do severných údolí a založili Teotihuacán."* Kvôli neznalosti jazyka zatiaľ ani nie je možné získať viac informácií o menách vládcov alebo o histórii a sociálnej organizácii mesta. Totožnosť národa, ktorý spôsobil rozkvet najväčšieho a najvýznamnejšieho mestá v Mezoamerike, zostane ešte nejakú dobu záhadou.

Historický vývoj

Teotihuacán vznikol z malej dedinskej osady a okolo r. 100 p.n.l. sa začal rozrastať vo veľké mestské centrum. Rozvíjal sa v klasickom období mezoamerických dejín, ktoré sa datuje medzi 1. a 8. storočím n. l. Najstaršie stopy neolitických dedín v Teotihuacánsej oblasti sa datujú do r. 500 p.n.l.

Teotihuacán vznikol splynutím rady menších dedín po tom, čo tu bola objavená štvorkomorová jaskyňa s lávovým tunelom. Jaskyňa mala osobitný význam, pretože jej štyri komory mohli predstavovať štyri časti mezoamerického kozmu. Počas predklasického obdobia sa v oblasti stredného Mexika začali prudko rozvíjať dve dediny v blízkosti jazera Texcoco - Cuicuilco a Teotihuacán. Niekedy okolo roku 100 n.l. bolo Cuicuilco zničené pravdepodobne sopečným výbuchom a tí, ktorí prežili, sa uchýlili do Teotihuacáne. Po príchode týchto obyvateľov sa začalo formovať obradné stredisko, ktoré sa stalo centrom obradov a osídlenia v údolí. Z tohto obdobia tiež pochádzajú najstaršie posvätné stavby, z ktorých najstaršia je pyramída Slnka, postavená priamo nad jaskyňou. Bola súčasťou pôsobivého urbanizačného programu, ktorý sa v priebehu 1.stol. n.l. uskutočnil v Teotihuacáne. Zároveň sa podarilo presvedčiť okolité vidiecke obyvateľstvo, aby sa presťahovalo do mesta. Na prahu 2. stor. sa začal Teotihuacán rozrastať a pribúdalo budov okolo Cesty mŕtvych a pozdĺž druhej hlavnej ulice. Okolo r. 200 n.l. vyrástol v rámci Citadely jeden zo symbolicky najvýznamnejších monumentov mesta - Quetzalcóatlova pyramída. Mesto bolo pravdepodobne v začiatkoch riadené koalíciou štyroch vládcov.

Medzi rokmi 250 - 650 n.l. sa datuje vrchol Teotihuacánsej kultúry.

Mesto sa rozprestieralo na 22-25 km² a dosiahlo maximálny počet obyvateľov, ktorý sa odhaduje až na 200 000. V tejto obrovskej metropole žilo približne 90% populácie južnej a juhovýchodnej časti Mexického údolia. **V roku 500 n. l. bol Teotihuacán šiestym najväčším mestom na svete** a centrom ríše, ktorá priamo ovládala približne 25 000 km² územia stredného Mexika a mal prevahu v celej Strednej Amerike. Režim, ktorý riadil Teotihuacán, bol **militaristický a výbojný, mali dokonca aj stálu armádu**. Na svojom vrchole bolo mesto významným cieľom púť.

Ľudia, ktorí prichádzali do Mexického údolia, zvyčajne navštívili aj Teotihuacán, buď aby v úžase zhliadli stavby natreté jasnými farbami, alebo aby tu obchodovali alebo sa pomodlili. Ku kultúrnemu rozkvetu patrí aj architektonický a umelecký rozvoj. Okrem najväčších stavieb boli prestavané mnohé staré budovy, vznikla centrálna Cesta mŕtvych, obydli sa sústreďovali do zónových štvrtí a stavali sa byty v pravom slova zmysle. Pôvodné chatrče z netrválnych materiálov začali nahrádzať tehlové paláce. Spolu s obrovskou prestavbou dochádza k veľkému rozkvetu umenia. Figúrky z tohto obdobia sú jedny z najlepších, aké kedy boli v Mexiku vyrobené. V nasledujúcom období po r. 650 dokonalosť umenia a remesiel upadla a Teotihuacán prestal byť posvätným mestom. Posledné zmeny v architektúre boli vykonané naráchlo a náhla zmena štýlu figúrok

asi naznačuje, že bolo zavedené uctievanie nových božstiev. Núdzu, vyvolanú tak obrovskou prestavbou, potom viedla asi k revolte.

Zánik

Teotihuacán existoval asi 700 rokov. Niekedy po r. 500 vstúpil z nejasných dôvodov do éry svojho konečného úpadku a okolo r. **750 sa Mesto bohov zrútilo**. Nikto netuší, prečo. Neexistujú písané záznamy z klasického obdobia, z ktorých by sme sa mohli dozvedieť, čo sa stalo. Okolo roku 700 n. l. podľahla obrovská metropola stredného Mexika ohňu a bola zničená, na zvyškoch stavieb sa našli stopy veľkého požiaru. V súčasnosti nemáme žiadne podložené informácie o dôvodoch zániku tejto veľkej kultúry.

V skutočnosti existujú dve veľké teórie o konci Teotihuacánu. Jedna hovorí o tom, že bolo mesto dobyté a vypálené v dôsledku invázie nejakého neznámeho národa, možno útočníkov z mesta Cacaxtla, asi 220 km na východ. Druhá teória hovorí o organizovanom povstaní alebo plánovanom opustení mesta. Jeho zánik by teda spôsobili sami obyvatelia. Dôvodov mohlo byť niekoľko. Posledná veľká prestavba so sebou určite niesla zvýšené nároky na pracovné sily, to mohlo vyvolať vážne nepokoje medzi ľuďmi. S ľudovým povstaním by mohli súvisieť aj rozpory vo vládnutej hierarchii. Mnohí sú presvedčení, že sa stala nejaká katastrofa, ale nevie sa, prečo sa mesto jeho obyvatelia pokúsili vypáliť a zrovnať so zemou, keď ho opúšťali. Proti rýchlemu, neplánovanému koncu hovorí aj to, že vnútorné priestory niektorých stavieb boli úmyselne vyplnené kamením. Zaplnenie miestností snáď malo zabrániť nepovolaným osobám vo vstupe do chrámových priestorov, alebo malo znamenať ich "odsvetenie". Stavby na povrchu boli spálené alebo zbúrané a vnútorné priestory masívnych budov boli zasypané. Predpokladá sa, že po opustení, okolo r. 725 n.l., Teotihuacán vyplienili a zničili Čičimékovia zo severu. Potom prevzali vládu nad mestom ľudia Tlitéckého pôvodu, ktorí prišli zo severu a zmiešali pôvodnú kultúru a náboženské názory so svojimi. Isté je, že okolo r. 900 n. l. bol Teotihuacán už opustený a mesto definitívne spustlo r. 1 000 n. l. Doterajšie archeologické informácie nestačia na vyriešenie otázky, prečo bola táto mocná metropola, po stáročia vládnuca Mexické rovine, opustená.

Post klasické obdobie

Toltékovia

Toltékovia boli prvým výrazným etnikom postklasickej doby. Centrom ich kultúry, ktorá prežívala rozmach od začiatku 7. ža do druhej polovice 12. storočia, bolo severne od Teotihuacánu, bolo mesto Tula (skomolenina pôvodného názvu Tollan). Po stáročiach bola Tula zničená a o dôvodoch jej zániku panujú, ako je to v tejto oblasti typické, iba dohady.

V dobe príchodu Európanov boli na vrchole moci dve rozsiahle ríše – Inkská (J Amerika) a Aztécka (Stredná Amerika). Politicky rozdrobené, ale civilizačne značne pokročilé boli v tom čase aj Mayské mestské štáty v Strednej Amerike. Ríše Aztékov, Inkov (správne Kečuov) a Mayov boli tak silné, že v ničom nezaostávali za starovekými ríšami všeobecne známymi - Egypt, Perzia, Sýria, Babylon.

Aztékovia

Prvé zmienky o Aztékok sú z 2. pol. 12. storočia.

V druhej polovici 12. storočia n. l. sa objavil kmeň Aztékov, žijúci na Mexickej náhornej plošine, ktorý si postupne podmaňoval územie Mayov a Toltékov. Dobyté územie však neasimiloval, ale len kontroloval a získaval z neho cenné suroviny a materiály (zlato, drahokamy, kožušiny, potraviny). Napriek tomu, že **Aztékovia prevzali vzdelanosť a kultúru od Mayov, kladli väčší dôraz na vojenské umenie a náboženské rituály**, ktoré sa vyznačovali mnohými krvavými obradmi, aj s ľudskými obeťami. Dominujúcim prvkom aztéckej spoločnosti bolo **náboženstvo**. Spoločnosť bola široko rozvinutá a popri kňazoch mali významné postavenie aj obchodníci a remeselníci. Najrozšírenejším remeslom bolo hrnčiarstvo, ale Aztékov najviac preslávili úspechy v architektúre a sochárstve.

Aztécka ríša (Aztēcah) v oblasti dnešného Mexika s centrom **Tenochtitlán** bola vnútorne zložitá štruktúrovaná. Rozprestierala sa na území dnešného Ciudad de México.

Hlavné mesto **Aztékov**, najväčšie a najkrajšie mesto vtedajšej Ameriky – **Tenochtitlan** malo 650 000 obyvateľov

Poznámka: Nemýľte si so severnejšie ležiacim Teotihuakan! Dve odlišné mestá!

Aztécká ríša bol významný štátny útvar v predkolumbovskej Amerike, ktorý sa rozkladal na území Mezoameriky, respektíve Mexika. Počas jej vlády došlo k stavbe značného množstva miest, v ktorých sa do dnešných dní zachovalo veľké množstvo pamiatok (napr. chrámy, pyramídy, atď), skrytých čiastočne v džungli. Ríša bola rozvrátená európskymi dobyvateľmi, ktorých viedol Hernando Cortés.

Aztécká ríša vznikla z konfederácie mestských štátov Tenochtitlánu, Texcoco a Tlacopánu, v roku 1428 po víťaznej vojne proti mestskému štátu Azcapotzalco, po ktorej Tenočkové získali rozhodujúci vojenský a politický vplyv. Následne sa Tenochtitlán stal hlavným mestom konfederácie. Panovník Itzcóatl začal vojenské výboje, vykonal administratívnu reformu a usporiadal náboženskú hierarchiu. Za jeho nástupcov Motecuhzomy I., Axayacatla, Tízoca a Ahuitzotla pokračovala územná expanzia a do konca 15. storočia bola podrobená väčšina kmeňov stredného a južného Mexika. Od začiatku 16. storočia, za vlády Motecuhzoma II., narastali problémy so správou krajiny a vnútorné rozbroje, ktoré ríšu oslabovali. Táto situácia pomohla Hernánovi Cortésovi pri dobytí aztéckej ríše v rokoch 1519-1521. Poslední dvaja panovníci Cuitláhuac (1520) a Cuauhtémoc (1520-1521) márne usilovali o jej obnovenie a vyhnanie španielskych dobyvateľov.

Tenochtitlán, v jazyku nahuatl doslova "*kde sú tvrdé plody kaktusu*", bolo hlavné mesto aztéckej ríše v dnešnom Mexiku. Roku 1520 bolo z veľkej časti zničené španielskymi dobyvateľmi.

Nahuatl (nawatl), tiež "náhuatl", alebo tiež **aztéčtina**, je označenie pre jazyk, respektíve súbor 28 nárečí aztéckej jazykovej skupiny, rozšírený v horských častiach centrálneho Mexika v okolí hlavného mesta Ciudad de México. Podľa oficiálnych zdrojov ním hovorí na 1,5 milióna obyvateľov (sčítanie ľudu z roku 2000 udáva 1 448 936 užívateľov), tento údaj je však pravdepodobne podhodnotený. Veľká časť obyvateľov, 86%, je bilingválnych a hovorí teda aj španielsky. Nahuatl patrí spolu s mayskymi jazykmi k najpočetnejším predstaviteľom domorodých jazykov Severnej Ameriky.

Tenochtitlán bol údajne založený v r. 1325, aztéckymi kočovníkmi zo severu a na jeho budovanie sa viaže legenda o putovaní Aztékov z pravlasti Aztlan pod vedením boha Huitzilopochtliho. Mesto bolo postavené na ostrove uprostred brakiatického(poloslaného jazera) jazera **Texcoco** a s pevninou bolo spojené násypom. Neskôr spájali ostrov s pevninou ďalšie dlhé hrádze a akvadukty, ktoré viedli z okolitých hôr pitnú vodu. Plocha mesta bola rozširovaná vďaka umelým ostrovčekom, ktoré obyvatelia vytvárali z otepov rákosia a nahrnutej hliny. Do takto vybudovaných miniostrovčiek sadili stromy, ktoré svojimi koreňmi prerastali na dno plytkého jazera a tak ich kotvili. Jazero bolo vďaka usilovnému budovaniu hrádží a ostrovčiek pretkané celou sieťou spleťtých kanálov, po ktorých sa na loďkách dalo prepraviť všetko, ľudia i náklad.

Jazero Texcoco (texkoko) je bezodtoké vysychajúcej jazero (teraz z časti vysušené, na území Federálneho dištriktu a štátu Mexiko v Mexiku (dnes sa pod Ciudad de Mexico nachádza obrovské podzemné jazero). Nachádza sa východne od hlavného mesta Mexika, ktoré pravidelne znáša dôsledky peľových búrok, ktorých zdroj je vo vyschnutej časti jazera. Leží v nadmorskej výške 2239 m.

Voda v jezere je väčšinou brakitická – polosladká voda

Vo svojej dobe išlo o jedno z najväčších miest sveta, v čase príchodu prvých Európanov bola predpokladaná populácia určite vyššia ako 100 tisíc ľudí. Uprostred Tenochtitlánu bola dvojica pyramíd s chrámami zasvätenými bohom Tlaloc a Huitzilopochtlimu a paláce panovníkov. Mesto malo štyri štvrte zvané "*calpulli*" a každá mala svojho božského patróna. Išlo o štátny útvar vcelku teokratickej povahy.

Na základoch Tenochtitlánu bolo postavené dnešné hlavné mesto Mexika (Ciudad de México) a na základoch hlavného chrámu bola ihneď po dobytí mesta Španielmi postavená katedrála.

Za výchovu a vzdelávanie boli zodpovední kňazi a starší šľachtici, ktorí boli nazývaní ochrancami. Ovládali najmä astronómiu a astrológiu. Dôležitou povinnosťou ochrancu bolo cenzurovanie nových básní a dozor nad vyučovaním poézie, najmä duchovných piesní. Výchova a vzdelávanie prebiehali v chrámoch. Cieľom výchovy bolo zrejme viesť k pokore pred najvyšším bohom a panovníkom, čo bolo spojené so zodpovednosťou voči rodine a klanu. Základ Aztéckej spoločnosti tvorila rodina ako súčasť občiny. Niekoľko občin tvorilo klan a 20 klanov tvorilo kmeň.

Zachovanie kultúry Aztékov stálo spoľahlivo na ústnom podaní a zvyku opakovania dôležitých udalostí, informácií o kalendári a náboženskom poznaní. V calmecac, škole domáceho učenia, bola vyučovaná história Mexika a systematicky preberané historické kódexy. Vzdelávanie tu začínalo v desiatich rokoch. Calmecac zohrala najvýznamnejšiu úlohu v rozvoji ústneho odovzdávania histórie prostredníctvom rozprávania, poézie a hudby. Správna verzia udalostí sa prostredníctvom nich zapamätávala ľahšie a podnecovali pamäť. Vizuálne pomôcky, napr. jednoduché grafické zobrazenia, boli používané na usmerňovanie prednášania, udržiavanie záujmu a zhrnutie faktov a údajov.

Rozvinuté poľnohospodárstvo, remeslá, astronómia a astrológia (kalendár), piktografické a hieroglyfické písmo (aztécke kódexy).

Ríšu rozvrátil 1521 španielsky dobyvateľ H. Cortéz. Pri porovnaní s našim starovekom tu išlo o štátny útvar veľkých miest so zázemím poľnohospodárskeho vidieka, rozvinutými remeslami, obchodom a štátnou administratívou, no bez znalosti niektorých technických prostriedkov, ako je železo, koleso ako dopravný prostriedok, hrnčiarsky kruh, a niektorých zvierat, ako napr. koňa.

Cacao

„Aztécky boh Quetzalcoatl (operený had) zostúpil z nebies a priniesol na zem kakaovník, ktorý ukradol v raji, “ to hovorí stará indiánska legenda. **Aztékovia verili, že kakaovník je vzácny strom, ktorý je symbolom života a plodnosti.**

Čokoláda dobýja svet

Základom čokolády je kakao, ktoré sa získava z bôbov tropického stromu kakaovníka (v gréčtine Theobroma Cacao - božský pokrm). Veľké kakaové plantáže sa nachádzajú v okolí rovníka v západnej Afrike, ale najkvalitnejšie kakaové bôby rastú na stromoch v strednej a južnej Amerike.

Kakao má vo svojej prirodzenej podobe silnú horkú chuť. Aztécki indiáni nepoznali cukor a tak na vylepšenie chuti čokoládového nápoja používali ako náhradu rôzne druhy korenia (chilli, vanilka, alebo klinčeky).

História čokolády sa v Európe začala písať od 15. storočia, kedy španielsky dobyvateľ Hernando Cortéz priviezol znalosti o výrobe horúceho povzbudzujúceho nápoja „xocolatl“, čo v indiánskom jazyku znamená ovocie a voda. Pri dobývaní Mexika Cortézovi zachutila čokoláda vyšľahaná do lahodnej peny, ktorá sa podávala na slávnosti pri stretnutí s vládcom Aztékov - Montezumom. Kakaové bôby boli veľmi vzácne a preto z nich vyrobený čokoládový nápoj mohli piť iba panovníci. Pôvodná receptúra prípravy tohto nápoja spočívala v rozomletí plodov zeleného kakaovníka, následným zahustením kukuričnou múkou a dochutením vanilkou a chilli korením.

Čokoláda sa stala v Európe veľmi ceneným nápojom dodávajúcim energiu a pôsobiacim ako afrodiziakum. V 16. storočí čokoláda preniká do Francúzska a stúpa na svojej popularite. Najskôr sa pila ako horký nápoj v bohatších vrstvách spoločnosti (králi, šľachtici, meštianske salóny).

V r. 1876 Švajčiar Daniel Peter prichádza s nápadom pridať do čokolády mlieko s cukrom a tak sa rodí prvá mliečna čokoláda. Ako najobľúbenejšia cukrovinka sa čokoláda stala o štyri roky neskôr vďaka Švajčiarovi R. Lindtovi, ktorý vynášiel konšovací (miešací) stroj.

Tabuľková čokoláda, ako ju poznáme v dnešnej dobe, vznikla začiatkom 19. storočia vďaka Holanďanovi C. Houtenovi, ktorý **vynašiel prvý lis na oddeľovanie kakaového masla od kaka**a. Počas druhej svetovej vojny bola čokoláda denným prídélom pre vojakov ako zdroj energie.

Čokoládová horúčka nastala v USA koncom 20. storočia a naďalej pokračuje, napr. na sv. Valentína americkí milovníci čokolády dokážu spolu minúť až 1,3 miliardy dolárov.

Výroba čokolády

Čokoláda je odborne definovaná ako ochutená horká potravina a vzniká kombináciou sušiny a tuku. Kakaové bôby sa vyčistia, upražia na 105 stupňov a zbavia šupiek. Potom sa pripraví kakaová drť, ktorá sa melie a tým vznikne kakaová hmota. Pridaním cukru a sušeného mlieka sa z nej stane čokoládová hmota, ktorá sa zjemňuje valcovaním. Ďalej nasleduje proces viachodínového konšovania (miešanie) pre zlepšenie chuti a jemnosti čokolády.

Nakoniec sa pridáva kakaové maslo (maslo vyrobené zahustením oleja získaného lisovaním kakaových bôbov) a emulgátor. Dôležitý proces je temperovania – riadená kryštalizácia kakaového masla, po ktorej sa čokoláda nalieva do foriem a chladí v tuneloch. Tento spôsob výroby čokolády má tradíciu už skoro 150 rokov.

Biela čokoláda je to kombinácia kakaového masla, cukru a mlieka.

Mayovia a Aztékovia, dva rôzne národy, ale zároveň rovnako, zvláštne. Dnes je už jednoznačne dokázané, že práve tieto dva národy **ako prví pochopili matematický výraz nuly**. Možno práve na základe tohto pochopenia neskôr Mayovia vypočítali aj obežnú dráhu Venuše a Saturnu. Ich podivné konania sú pre dnešné, 20-te storočie viac než zvláštne. Mayovia, Aztékovia, ale aj Inkovia svojimi vedomosťami predčili na ten čas ďaleko dopredu vedu a výskum.

Svojou kultúrou uchvátili naozaj celý dnešný svet. **Mayovia a Aztékovia obývali územie súčasného Mexika až po Guatemalu. Podľa archeológov boli tieto časti zeme obývané týmito národmi už v 20. - 15. storočí pred Kristom.**

"Ak je slnko pred Tebou, máš pozlátenú hlavu, keď zapadne si odsúdený na ticho. Ľudia nikdy nezomierajú,....". To je len časť z básne slávneho guatemalského básnika Migela Astémiusa, ktorý ospieval tieto národy vo svojich veršoch. Jeho verše básní nás dnes zasväcujú do dejov Inkov, Aztékov a Mayov, ktorí boli podrobení Španielmi, (bolo to v roku 1697, kedy Španieli dobyli posledný mayský štát).

Niektorí archeológovia podrobenie nazývajú doslova genocídou na tomto národe, podľa iných to vraj bolo pre tieto civilizácie vykúpením. Ťažko dnes povedať, kto má pravdu, lebo kultúry týchto národov sú ešte stále skryté pod rúškom tajomstva.

Severná Amerika

Tu by mohol vzniknúť dojem, že snáď v Severnej Amerike takéto kultúry neexistovali. Ale to je omyl.

Kultúra Clovis

Kultúra Clovis bola najrozšírenejšou paleolitickou kultúrou v Severnej Amerike. Je datovaná približne do obdobia 10 000 pred n. l. až 9200 pred n. l. Išlo o lovcov - zberačov, ktorí lovili mamuty a ich sídliska slúžila najmä na ich spracovanie.

Hrot z kópie kultúry Clovis

Indiánske kmene juhozápadu

Príslušníci indiánskych kmeňov juhozápadu USA boli väčšinou poľnohospodári. Už okolo roku 1000 pred Kr. si v krajine hlbili príbytky, ktoré si pokrývali vetvami a kožušinami. Okolo roku 700 z nich vzniklo prvé obydlie, ktoré Španieli nazvali „pueblos“ (osada).

Indiáni Anasaziovia zakladali svoje osady pod prevismi skál alebo v oblasti bezpečných stolových hôr. Najlepším príkladom je **pueblo (osada) Bonito v kanone Chaco**. Veľký dom sa skladal z 650 obytných miestností a skoro 40 „kivas“ (obradných miestností).

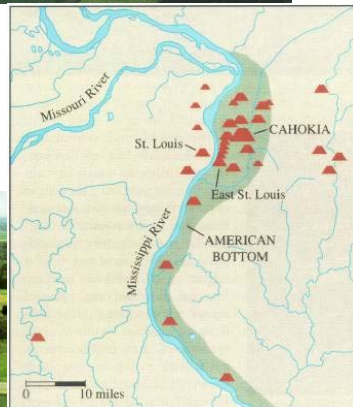
Domy sa stavali až do výšky 5 poschodí z hlinených tehál, sušených vzduchom. Za svoj vzhľad vďačí pueblo faktu, že všetky obytné jednotky boli uzavreté a z vonku neprístupné. Pôvodne tam totiž neboli dvere, prístup bol možný jedine po rebríkoch.

Mississipská kultúra

Mississipská kultúra vo svojej dobe dominovala celej oblasti rieky Mississippi. Typická pre ňu bola stavba mohutných mohýl. Táto spoločnosť bola zložitá vnútorne štruktúrovaná a založená na poľnohospodárstve. Najväčším sídlom tejto kultúry bola **Cahokia** (kahóukia – postavená 900-950 n. l.), kde tamojší stavitelia postavili najväčšiu z amerických pyramíd - dnes nazývanú **Mohyla mníchov**.

Pueblo Bonito v Chaco canyon

mohyla mníchov Cahokia – pri St. Lius

Severná Amerika v čase objavenia Španielmi

Obyvatelia Severnej Ameriky vytvorili veľmi pestrú mozaiku jazykových oblastí a kultúrnych okruhov. Viac homogénne boli napríklad oblasť préríí alebo sever, kde sa usadili poslední prichádzajúci - Inuiti, naopak veľmi pestrá bola situácia pri západnom pobreží Ameriky. Antropológ Alfred Kroeber vymenoval desať kultúrnych oblastí, ku ktorým sú tu uvedené niektoré zo známejších etníc.

- arktická (Inuiti),
- subarktická (Čipewajovia, Creeovia),
- severovýchod (Algokinovia - Otawovia, Mohykán, Irokézovia - Mohawkovia, Senekovia, Čerokíovia),
- juhovýchod (Čoktavovia, Seminolovia, Čikasavovia),
- prerie (Šajeni, Siouxovia, Pawnee, Černonožci, Vraní indiáni , Komančovia, Kajovovia),
- juhozápad (Apačovia, Hopi, Zuni, Pimovia),
- Veľká panva (Great Basin - Šošonovia, Pajutovia),
- Kalifornia, plateau a severozápad (Činukovia, Kwakiutlovia).

Európa objavuje Ameriku...

Vikingovia

Prvý Európan na americkom kontinente

Pravdepodobne prvým Európanom na pôde Amerického kontinentu bol **viking Leif Eriksson**, ktorý v oblasti Newfoundlandu založil vikingskú osadu. Tento počin nemal obzvlášť výrazný vplyv na pôvodné obyvateľstvo predkolumbovskej Ameriky (označuje historické obdobie pred príchodom Krištofa Kolumba).

Stret civilizácií

O prvom stretnutí Starého a Nového sveta došlo dávno pred Kolumbom. Dokonca je pravdepodobné, že prvý krok urobili Indiáni k nám, nie my k nim.

Miloslav Stingl o tom píše: *"Bolo to v roku 62 pred našim letopočtom. Na pobreží vtedajšej Germánie, v krajine Suevov - neďaleko ústia Labe vyvrhlo more na breh loď čudného tvaru osadenú ľuďmi hovoriacimi vtedy úplne neznámym jazykom a čudne oblečené. Neznámi cudzinci pohybmi naznačovali, že boli do Germánie zahnaní za búrky z druhého brehu mora! Boli to zrejme Indiáni. A máme o nich dokonca písomnú správu v rímskej literatúre. Kráľ Suevov venoval totiž týchto nezvyčajných stroskotancov „Indov“, rímskemu prokonzulovi v Galii Quintus Metellovi Celerovi. A vďaka daru suevského kráľa máme teda z pera Pomponia Mely a z pera Pliniovoho prvú dôveryhodnú správu o stretnutí príslušníkov dvoch veľkých skupín jedinej ľudskej rodiny, príbuzných, ktorí dlho žili vedľa seba na tejto planéte, bez toho aby o sebe čokoľvek vedeli."*

Vikingovia

Správy o Vikingoch sú lepšie podložené. Títo skvelí moreplavci zaznamenali svoje hrdinské – polo-mýtické dejiny vo svojich ságach, ktoré majú historické jadro!

Podľa nich sa táto cesta skladala z "prískokov". Island bol takýmto odrazovým mostíkom pre ďalšie objavy, ktoré boli však väčšinou neúmyselné - zavinené nejakou z búrok (objavenie a kolonizácia Grónska), alebo iným "nešťastím". Všeobecne sa dá povedať: Čo Vikingovia objavili, to sa snažili aj osídliť. V Grónsku bol prvým takým osadníkom Eirik Ryšavý (Erik Červený) - otec prvého kolonizátora Ameriky.

Bjorn Herjolfsson - ako prvý Európan - uvidel Ameriku už roku 986, ale nevkráčal na jej pôdu. Osídliť novú krajinu vyplával s 35 mužmi roku 1000 syn Eirika Ryšavého - Leif Eriksson. Vydal sa západným smerom. "Narazil najprv na kamenisté pobrežie, podľa ktorého nazval onú krajinu **Helluland (Krajina kamenných dosiek)**. Bola to dnešná Baffinová zem. Potom sa vydal na juh a objavil bohato zalesnené pobrežie - nazval tú krajinu **MARKLAND (Lesná krajina)** - dnešný Labrador. Plavili sa ďalej k juhu a narazili na zemi tak krásnu a úrodnú, že tam zostali a postavili si tam domy. Čoskoro sa vydali na ďalší prieskum. Leif nazval túto krajinu **Vinlandom, čo znamená Krajina vína**, alebo tiež prenesene Úrodná krajina. Čoskoro sa vrátil do Grónska, aby zomrel vo svojej vlasti. Jeho opustený dom využívali ďalšie výpravy.

Mená ich veliteľov: Torvald Eriksson (brat; okolo roku 1007, zastrelený šípom v boji s domorodcami, jeho druhovej sa vrátili domov.) Torfinn Karlsefni (zrejme najväčší pokus o trvalé usídlenie okolo roku 1020.) Torstein Eriksson (brat; bez úspechu.) Freydís (sestra, veľmi krutá, takisto neúspešne.).

Celkový rozsah normánských návštev Ameriky nie je známy.

Ale až druhé vysvetlenie pojmu Vinland viedlo k jeho lokalizovaniu na ostrov Newfoundland. Na túto myšlienku prišiel nórsky archeológ Helge Ingstad. Pochopiteľne sa hneď pustil do hľadania a kopania, aby svoju teóriu podoprel a dosiahol tieto výsledky:

"Ingstad tam vykopávkami odkryl osem väčších a menších domov, to znamená odkryl zvyšky ich základov. Ďalej jednu kováčsku dielňu a jeden milier (kopa dreva na pálenie na drevené uhlie) . Takzvaný veľký dom mal niekoľko miestností a pozoruhodné rozmery 16 5 20 metrov. Predmetov sa tam našlo veľmi málo, ale boli archeologicky nesmierne významné. Bolo to opracované železo, získané z takzvanej bahennej železnej rudy, ktorá sa vyskytuje v hrudách v jazerách, potokoch alebo vlhkých lúkach a zušľachtuje sa tavením, ktoré Indiáni ani Eskimáci (Inuiti) nepoznali, ktoré však ovládali Škandinávci; ďalej meď v zliatine, ktorá sa u amerických domorodcov tiež nevyskytovalo - tí meď iba tepali. A vôbec najdôležitejším predmetom, ktorý tam archeológovia našli bol malý vreteno zo stealit, presne taký, aké poznáme z Grónska a Nórska. "

Vikingovia sa s domorodcami stretli, a nielen to, dokonca sa s nimi snažili **obchodovať** a neraz s nimi aj **bojovali**. Hovorili im Skrelingovia, čo znamená niečo ako *"jačiace zvrátené hlavy"*. Nevieme či sa jedná o Indiánov, čo je pravdepodobnejšie, alebo Eskimákov. "Sága o Eirikovi Ryšavom ich popisuje takto: *„Boli to malí chlapíci. Vyzerali zákerne a na hlave mali rozježené vlasy. Mali veľké oči a široké tváre.“*

Toto sú prvé doložené kontakty Európanov a Američanov. Zaobišli sa z globálneho hľadiska bez väčších následkov pre obe strany, čo nemožno tvrdiť o neskorších udalostiach.

OBJAVENIE AMERIKY

Objavné plavby

Portugalci počas 15. storočia postupne prostredníctvom podniknutých objavných plavieb rozširovali svoje vedomosti o západnom pobreží Afriky.

Španielsko bolo v tom čase plne sústredené na zjednocovanie vlastného politicky rozdrobeného územia, pričom v úrovni a sile námorníctva sa Portugalcom nemohlo rovnať. Až dokončenie integrácie Španielska v roku 1492 (dobytie posledného moslimského emirátu na Pyrenejskom polostrove), umožnilo jeho širšie zapojenie do objavných plavieb.

Objav Ameriky bol viac-menej náhodným výsledkom španielsko-portugalského súperenia o nájdenie námornej cesty do Indie.

Príchod Krištofa Kolumba v roku 1492, sa považuje za začiatok európskeho pôsobenia na „novom kontinente“ ako aj začiatok zásadnej premeny oboch civilizácií tak Americkej ako aj Európskej, rozvíjajúcich sa po tisíce rokov samostatne.

Ale ako k tomu došlo?

Ako prvá doplávala k americkým brehom výprava hľadajúca **novú námornú cestu do Indie**, ktorú viedol pod španielskou vlajkou Janovčan Krištof Kolumbus (taliansky: Cristoforo Colombo, španielsky: Cristóbal Colón, 1451-1506).

1. výprava Krištofa Kolumba začala 3. augusta 1492, kedy Krištof Kolumbus vyplával zo španielskeho prístavu Palos údajne do Indie s troma loďami - Niña, Pinta a Santa Maria (nikdy neboli oficiálne pomenované). Patrili mužovi menom Juan de la Cosa (španielsky kartograf, dobyvateľ a objaviteľ) a bratom Pintónum (navigátorum a objaviteľom). Prvou Kolumbovou zastávkou boli Kanárske ostrovy, ktoré patrili Kastílii. Tam doplnil zásoby a vykonal drobné opravy. 6. septembra, presne mesiac po odchode zo Španielska, sa potom vydal na 5 týždňov trvajúcu cestu naprieč Atlantickým oceánom.

Zem prvýkrát uvidel z lode Pinta o druhej hodine popoludní **12. októbra 1492** námorník menom Rodrigo Triana, známy tiež ako Rodríguez Bermejo. Kolumbus pomenoval ostrov **San Salvador** (domorodci ho nazývali **Guanahani**, jedná sa o dnešné **Bahamy**). **Ktorý z bahamských ostrovov to bol, dnes presne nevieme.** Pravdepodobne sa však jedná o Samana Cay, Plana Cays alebo ostrov San Salvador (pomenovaný v roku 1925 vo viere, že práve to je Kolumbov San Salvador). Pôvodní obyvatelia, na ktoré Kolumbus narazil, boli údajne mierumilovní a priateľskí.

Kolumbus tiež objavil severovýchodné pobrežie Kuby (28. októbra) a **severný breh ostrova Hispaniola** (5. decembra) (Haiti, Dom. rep.). Tu tiež ráno na Vianoce 1492 narazila Kolumbova zásobovacia loď Santa Maria na plytčinu a musela tu byť zanechaná. Tamojší indiánsky náčelník Guacanagari dovolil moreplavcom, že sa ich tu môže niekoľko usadiť a bola tu založená prvá osada **La Navidad**, kde zostalo 39 mužov.

Na spiatocnej ceste mieril Kolumbus do Španielska, ale zlé počasie ho zavialo do portugalského Lisabonu. 4. marca 1493 zakotvil vedľa kráľovskej hliadkovacej lode. Po viac ako týždni strávenom v Portugalsku vyplával do Španielska. Správy o objavenie novej krajiny sa rýchlo rozšírili celou Európou. Do Španielska sa dostal 15. marca.

Kolumbova vajce

Kolumbovo vajce je ustálené slovné spojenie. Odkazuje na historku o Krištofovi Kolumbovi. Vyjadruje objav geniálneho nápadu, ktorý potom, čo ho niekto objaví, môže zopakovať prakticky každý. (Podobný význam má príslovie "po bitke je každý generál", ktoré hovorí, že spätne as viac informáciami spozorované sa zdá niečo zložitého, najmä ťažké rozhodovanie, jednoduché.)

Moreplavec Krištof Kolumbus bol po svojom objavení Ameriky doma v Španielsku oslavovaný a pozývaný k významným ľuďom tej doby. Na oslave u Pedra Gonzalesa de Mendozy (1428-1485) (kastílsky politik a štátnik, od 1473 kardinál, od 1482 arcibiskup v Toledě a súčasne najvyššie kastílskej admirál) sa našiel závistlivec, zľahčujúci význam cesty. Nie je **vraj ťažké, dostať loďou do Ameriky**. Kolumbus pritakal, že to nič nie je, ale **že to bol on, ktorý na to prišiel**. Potom s úsmevom vzal vajce a vyzval "chytráka", aby sa postavil na špičku. Po jeho márnom snažení aj pokusoch niekoľkých iných hostí, keď sa vajcia vždy vrátilo do ležiacej polohy, vzal objaviteľ nového svetadielu vajcia, zľahka ťukol špičku vajca postavil ho na stôl. Opäť sa ozvali hlasy, že to predsa nič nie je. Kolumbus sa nebránil - naozaj je to vraj hračka, ale treba na to prísť. Ozvali sa hlasy, že je to podvodník, ale Kolumbus povedal, že to tak ako to vajce naťukol on, to mohol urobiť ktokoľvek iný pred ním.

Toto príslovie sa objavilo aj v Hurvínkovi. Názov "Kolumbovo vajcia" sa objavuje aj v názve básnickej zbierky Blaise Cendrarse "**Postaviť vajce ako Kolumbus**".

Slovo **konkvista** pochádza zo španielskeho "conquista" a znamená dobytie. Týmto termínom je označované dobývanie Ameriky od roku 1492 zhruba do konca 16. storočia.

Na konci 15. storočia Španieli a Portugalci prevzali iniciatívu v rozvíjaní zámorského obchodu od Benátčanov a Janovčanov. Kolumbus plaviaci sa pod vlajkou Španielska objavením "Indie" odštartoval horúčkovité súperenie európskych mocností o zámorské dŕžavy. Vďaka Kolumbovi boli Španieli prví, a tak sa najmä oni "vyznamenali" v bojoch s Indiánmi. Hneď na začiatku pri kolonizácii ostrovov karibskej oblasti rokovali s domorodým mierumilovným obyvateľstvom nadmieru kruto, čo spolu s vyčíňaním zavlečených chorôb spôsobovalo vymieranie miliónových národov.

Kolumbus viedol v nasledujúcich rokoch ešte **d ďalšie tri výpravy**, počas ktorých preskúmal Portoriko a Jamajku (1493-1495), Trinidad, ústie Orinoka a záliv Paria (1499-1500) a karibské pobrežie Strednej Ameriky (1502-1504).

Po jeho návrate do Európy sa k novým územiám upriamila pozornosť prakticky všetkých mocností a ďalšie objavné výpravy už nasledovali v rýchlom slede za sebou.

Ako zlý bol Kolumbus?

Krištof Kolumbus je opradený - aj svojim vlastným pričinením - radom mýtov a nejasností. Okrem mnohých historických hádaniek týkajúcich sa jeho osoby (motivácia jeho činov, detaily života i miesta posledného odpočinku) je **tiež často chápaný ako symbol objavenia Ameriky a prvotná príčina jej kolonizácie**. Práve z tohto pohľadu býva niekedy nekriticky obdivovaný alebo aj hanobený.

Pozitívna "hrdinská legenda" o Kolumbovi zdôrazňovala civilizačný prínos jeho misie, boj za osobné presvedčenie a vieru. Predstavitelia domorodých Američanov sú dnes naopak mimoriadne kritickí, poukazujú najmä na dôsledky kolonializmu a Kolumbov podiel na transatlantickom obchodovaní s otrokmi.

Kontroverzia sa prejavuje aj vo vzťahu k oslavám **výročia objavenia Ameriky**. Deň 12. 10. je vo väčšine latinskoamerických krajín slávi ako štátny sviatok, akýsi "počiatok" národných dejín (**Día de la Raza / Día de las Américas / Discovery Day / Columbus Day**), často ale za hlasných protestov radikálnych Kolumbových odporcov.

Vo Venezuele bolo v roku 2002 výročie objavu Ameriky dokonca oficiálne premenované na Día de la Resistencia Indígena (deň odporu domorodcov).

Ďalšieho prieskumu východných brehov Južnej Ameriky sa v rokoch **1501-1502 zúčastnil aj Florentin Amerigo Vespucci (1454-1512), ktorý ako prvý vyjadruje presvedčenie, že bol objavený nový kontinent**. Hoci nemal nejaký významný podiel na výskumných plavbách, dokázal súčasníkov zaujať svojimi farbistými historkami a Ameriku spopularizovať tak, že nakoniec dostala práve jeho meno. Na základe Vespucciho listov v roku 1507 Martin Waldseemüller použil v mape na dnešnej Južnej Amerike označenie America, ktoré sa neskôr rozšírilo aj na Ameriku Severnú.

Prečo sa slovo "America" neprekladá?

Pôvodne bol zaužívaný názov „Nový svet“. Od pol.16. stor. sa podľa Ameriga Vespucci začalo používať označenie „America“ ale len pre južnú časť nového kontinentu. Na prelome 16. a 17. stor. sa tento názov začal používať i pre severnú časť kontinentu.

Ako už bolo uvedené, označenie Amerika bolo vytvorené umelo z krstného mena Ameriga Vespucciho. Aby bola zachovaná podoba obvyklá pre názvy už známych kontinentov, bola latinská podoba mena (Americus) prevedená do ženského rodu (America). Takže vlastne ide o latinskú podobu jedného pomerne rozšíreného mena, čo si pravdepodobne väčšina jeho nositeľov neuvedomuje (Americus = Henrich, America = Henrieta).

Portugalsko

O neznámu pevninu prejavilo vzápätí záujem aj Portugalsko, aj jeho prvý kontakt s Amerikou však bol viac menej náhodný. Výprava do Indie klasickou cestou okolo Afriky, ktorú viedol Pedro Alvares Cabral (okolo 1467 - asi 1520), pristála 22.4.1500 pri východnom pobreží Brazílie a položila tam základy budúcej portugalskej Južnej Ameriky.

Obrázok 7.3.1. Detail Waldseemüllerovy mapy z roku 1507

Čo sme to vlastne objavili?

Spočiatku nebolo jasné, aký charakter majú novo objavené územia:

- Kolumbus považoval svoje objavy za pokračovanie Indie
- Cabral za ostrov

Dôkaz, že bol objavený nový kontinent, podal až Vasco Núñez de Balboa (1475-1519), ktorému sa podarilo v roku 1513 prejsť Panamskou šíju a objaviť Tichý oceán.

Definitívne však v rokoch 1519-1522 **Fernão de Magalhães** (šp. Fernando Magallanes, asi 1480-1521), **pri svojej ceste okolo sveta oboplával Ameriku z juhu**. Magalhãesovou plavba bola vrcholnou udalosťou obdobia veľkých objavov 15. a 16. storočia.

Problém názvoslovia

I.

Pri vyhľadávaní geografických objektov môže dôjsť k niekoľkým komplikáciám.

- Prvý z nich je neustálenosť miestnych názvov (v Južnej Amerike nezdedili európsku posadnutosť štandardizáciou geografického názvoslovia).
- Vyskytuje sa aj variantný pravopis a rivalitné názvy v prípade sporných území (napr. Falklandy / Malvíny).

II.

Druhou zložitou otázkou je nájdenie "správnej" výslovnosti, ani tá nie je vôbec jednotná a navyše sa môže líšiť v závislosti od miestnych variantov jazyka v jednotlivých krajinách.

Ak je názov prenesený z iného jazykového prostredia, dochádza k nečakaným transformáciám v pravopise i výslovnosti (napr. brazílskej mestečko pomenované po českých Lidiciach sa volá Lidice ale číta sa [lidys]).

Dôvody ťažkostí - vyplývajú zo spôsobu, ktorým geografické názvy v Amerike vznikali. Ich zdrojom boli jednak:

a) domorodé jazyky (napr. Kanada, Haiti),

Kanada

Názov Kanada (Canada, Kanada, Le Canada, Canadá) bolo odvodené od indiánskeho slova Kannata a do slovenčiny by sme ho mohli preložiť ako dedina či sídlo. Išlo o indiánske kmene, ktoré žili v povodí rieky Sv. Vavrinca, tzv. Svätovavrinceckí Irokézi (St. Lawrence river – rieka na SV, s hlbokým estuárom v podobe Svätovavrinceckého zálivu).

V roku 1535 ho použili indiáni – Irokézi, pre označenie osady Stadacona (nachádzala sa niekde v oblasti dnešného Quebec City) v rozhovore s Jacquesom Cartierom, ktorý ho začal používať pre označenie celej oblasti.

Do tejto osady zavítal v roku 1535 na svojej druhej objaviteľskej výprave zálivom sv. Vavrinca Jacques Cartier (s jej vtedajším náčelníkom bol Donnacona). Cartier uniesol náčelníka Donnacona, dvoch tlmočníkov, dvoch ďalších náčelníkov a 5 detí ale takmer všetci (až na jedného) vo Francúzsku neprežili. Keď sa v r. 1541 do irokézskej kolónie spolu s ďalšími niekoľko sto kolonistami vrátil, už neexistovala. Osada zanikla pravdepodobne v dôsledku chorôb zavlečených Európanmi a zúrivých vojen so susednými kmeňmi (Mohavkov a Algonkinov). Keď Samuel de Champlain navštívil oblasť v roku 1608, nenašiel už žiadne stopy osídlenia a bývalej územie osady slúžilo vyššie spomínaným kmeňom ako občasné rybárskej oblasti. Od roku 1547 sa toto označenie začalo objavovať na mapách ako označenie rozsiahlej okolitej oblasti. Obr.: oblasť Irokézskych indiánov okolo r.1535 (dnešné provincie Quebec, Ontário a štát New York).

Haiti

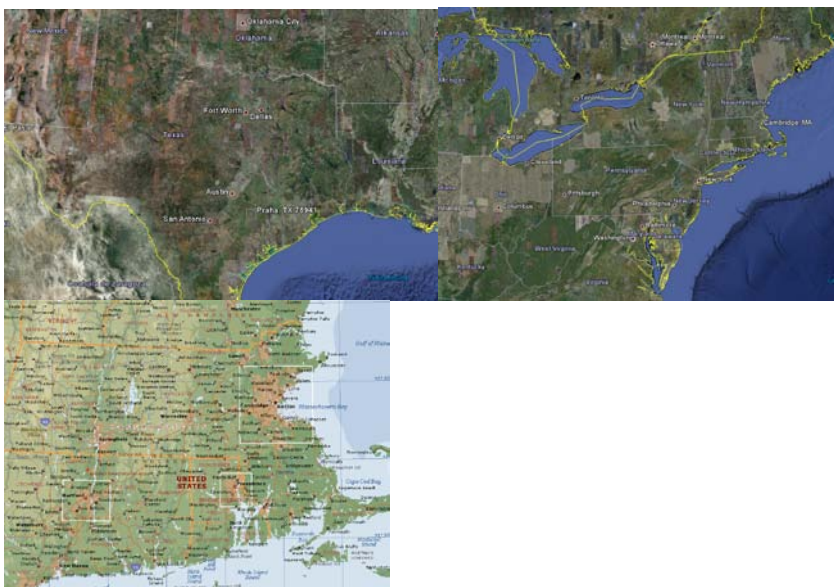
Pomenovanie územia dali indiánske kmene Tainov (Tainos alebo aj Aravakovia, ale od 6. 12. 1492 príchodom Kolumba, boli pôvodní obyvatelia úplne vyhladení a od r. 1509 začali dovážať otrokov z Afriky), ktoré obývali pôvodne veľkú časť veľkých Antil. Priamymi ich susedmi boli Guanahatabeyovia (Guanahatabeys), kt. žili na juhu ostrova Kuba a v Malých Antilách. Pomenovanie Haiti bolo odvodené od indiánskeho „ahiti“, čo znamená hornatý, skalnatý, resp. – vysoká zem alebo krajina vrchov, či vysoká hora. Potom čo sa na ostrove vylodil Columbus, premenoval ho na Hispaniola – „Malé Španielsko“.

b) mnohé z nich boli prenesené z Európy

- občas s doplnením, že ide o Nueva, New, často ale aj bez neho len prenesením (Praha (v štáte Texas, JV od Austinu), Cambridge (Massachusetts, urbanistická súčasť Bostonu ...),

York a New York

c) pomerne početnú skupinu zemepisných názvov tvoria pomenovania **odvodené z osobných mien objaviteľov, politikov, svätých** a pod. (Kolumbia, Bolívia, Dominikánska republika)

Amerika

Pôvodne sa používal názov "Nový svet" (Mundus Novus). Od polovice 16. Storočia. Sa začalo používať označenie „Amerika“ (Amerigo) pre južnú časť. Až na prelome 16-17.stor. sa začal tento názov používať aj pre severnú časť kontinentu.

Pomenovanie dostal podľa Florentína Ameriga Vespucciho, talianskeho moreplavca a účastníka Kolumbových výprav na konci 15. stor., kt. kontinent "spopularizoval.

Bolívia

Na počesť Simóna Bolívara (1783-1830) vodcu oslobodeneckého boja bola pomenovaná Bolívia. Hlavné mesto La Paz bolo založené v r. 1548 – pod názvom „Nové mesto našej Pani mieru a od Ayacucha

Dominikánska republika

Meno odvodené od hlavného mesta Santo Domingo (a ten zasa od svätého Dominika). Mesto založili Bartolomej Kolumbus (brat Krištofa) a to v r. 1496 na deň sv. Dominika (považuje sa za najstaršie európske mesto na americkom kontinente). Staršie označenie bolo aj Dominická republika.

Mexiko

Transformácia výslovnosti ... alebo od Mešika k Mexiku:

Vyššie opísanú transformáciu si môžeme ukázať na genéze nášho označenia pre Mexiko [Meksiko], ktoré je síce vo svete pomerne rozšírené, vo vlastnom Mexiku sa ale takto nikdy nevyslovovalo. Názov vychádza z mena aztéckeho boha vojny Mexitliho [mešitli] a pôvodne sa vyslovoval [Mesík], neskôr [mechiko]. Naša "ks" (sprostredkované angličtinou) je teda vlastne mylné.

d) alebo **odvodené zo všeobecných výrazov** (Argentína, Montevideo).

Argentína

V roku 1526 pomenoval Sebastian Cabot (talianský moreplavec 1476-1557) rieku, pri ktorej vymieňal s striebrom indiánmi, Río de la Plata („Strieborná rieka“). Toto meno neskôr prešlo na celý rad štátnych útvarov v tejto oblasti.

V roku 1826 dostala nová republika meno Argentína (z latinského argentina - "strieborná"). Hlavné mesto **Buenos Aires** bolo pôvodne celým menom označované ako: *Ciudad de la Santísima Trinidad y Puerto de Nuestra Señora la virgen Maria de los BuenosAires*, t.j.: ("Mesto Najsvätejšej Trojice a prístav našej Pani Panny Márie od dobrých vetrov").

Montevideo

O meste Montevideo, ležiacom na rieke Rio de la Plata v Uruguaji, napísal román už Karol May. Ako obyčajne bez toho, že by ho niekedy videl.

Názov Montevideo zrejme pochádza z portugalského „Monte vide eu“, čiže „vidím horu“. Prípadne od Španielov, ktorí mali na mapách miesto zaznačené ako

„Monte Vi De Este Oeste“, čiže „šiesta hora od východu na západ“ Monte VI de O → Montevideo

Pôvodne tu v roku 1726 Španieli založili vojenskú pevnosť a o sto rokov sa stalo hlavným mestom štátu Uruguaj.